

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Jolana Moravcová

**Využití biblioterapie u dětí v péči zařízení pro děti vyžadující
okamžitou pomoc**

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. Pavel Svoboda, Ph.D.

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem zde předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

.....

Podpis:

Poděkování

Děkuji mému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Svobodovi, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při vypracování bakalářské práce.

Touto cestou také děkuji vedení a pracovníkům ZDVOP, díky nimž jsem mohla uskutečnit praktickou část bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 BIBLIOTERAPIE	8
1.1 BIBLIOPSYCHOLOGIE A BIBLIOPEDAGOGIKA	8
1.2 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ BIBLIOTERAPIE	9
1.3 FORMY BIBLIOTERAPIE.....	11
1.4 REALIZACE BIBLIOTERAPIE A WARM-UP TECHNIKY.....	12
1.5 DÍTĚ V BIBLIOTERAPEUTICKÉM PROCESU	13
1.6 VYBRANÉ OBLASTI BIBLIOTERAPIE	15
1.6.1 <i>Psychosomaticky a psychosociálně orientovaná biblioterapie</i>	15
1.6.2 <i>Relaxační biblioterapie</i>	16
1.6.3 <i>Poetoterapie</i>	16
1.6.4 <i>Pohádkoterapie</i>	17
1.7 CÍLE A ÚČINKY BIBLIOTERAPIE	18
2 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC.....	19
2.1 CHARAKTERISTIKA ZDVOP – VYMEZENÍ A VÝVOJ.....	20
2.2 OBECNÉ ASPEKTY POBYTU DÍTĚTE V ZDVOP.....	21
2.3 DĚTI UMÍSTĚNÉ V ZDVOP.....	22
3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	26
3.1 METODOLOGIE A VÝZKUMNÝ CÍL.....	26
3.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	28
3.3 KAZUISTIKY	28
3.3.1 <i>Kazuistika č. 1</i>	28
3.3.2 <i>Kazuistika č. 2</i>	29
3.3.3 <i>Kazuistika č. 3</i>	30
3.3.4 <i>Kazuistika č. 4</i>	31
3.4 PRŮBĚH SEZENÍ	32
3.5 REFLEXE OD DĚTÍ.....	40
3.6 DISKUZE	42
3.7 PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ.....	44
ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	58

SEZNAM ZKRATEK	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59
PŘÍLOHY	60
ANOTACE	71

ÚVOD

„Knihy jsou pro lidi tím, čím jsou pro ptáky křídla.“

(John Ruskin)

Stejně jako John Ruskin, anglický spisovatel, se domníváme, že knihy jsou v životě každého člověka důležité. Použití knihy může být ten nejsnazší způsob v terapii, jak vysvětlit problém nebo přímo, jak problém vyřešit. Již staří Řekové přikládali umění ve formě knih velký přínos a nad rámy svých knihoven vrývali myšlenku: „*léčivé místo pro duši*“. I když Řekové používali četbu především k léčbě osob s duševním onemocněním, její význam se přenesl i do současné doby na mnohem širší okruh osob. Kdo v dnešní době nemá doma alespoň několik knih? Zdárným příkladem může být Bible. Mnoho lidí v ní může najít odpovědi na své otázky a nový směr svého života. Biblioterapie je unikátní v tom, že snižuje pocit izolace, posiluje tvořivost, umožňuje najít a posilovat nové dovednosti a je zaměřena zejména na řešení problémů konkrétních klientů této terapie. Už jste někdy četli knihu, ve které jste našli sebe sama? Pomohl Vám tento text zapřemýšlet nebo dokonce problém vyřešit? To jste jednoduše využili principy biblioterapie. Ne každý má ovšem možnost dostat se k takové četbě či vyřešit za pomoci ní svůj problém.

Ačkoli se v současné době v mnoha státech biblioterapie běžně užívá a rozvíjí, v České republice zatím nenašla širší uplatnění. Z tohoto důvodu jsem si zvolila téma bakalářské práce se zaměřením na biblioterapii, která bude aplikována v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“). Tato cílová skupina byla zvolena s ohledem na alarmující skutečnosti přetrvávající již od r. 2013, kdy dle statistik bylo v ZDVOP umístěno celkem 1743 dětí (MPSV,2013). Ovlivnitelnost celé situace proti vzrůstající tendenci je velmi malá, a proto je důležité, aby pobyt dětí umístěných v těchto zařízeních, byl co nejsnesitelnější. K tomu mají dopomoci právě vhodně zvolené instrumenty, v našem případě vhodné terapeutické metody, zejména tedy biblioterapie, jež může pomoci překonat toto špatné životní období. V zahraničním Walesu funguje např. speciální biblioterapeutický program, při kterém bylo do knihoven po celé zemi umístěno 35 tzv. self-help knih. Lékaři v této zemi často předepisují právě na tyto knihy recepty jako prostředek vedoucí k uzdravení. Program se díky tomu stal velmi úspěšným (Frude, 2011).

Bakalářská práce je členěna na dvě části teoretickou a praktickou. Obě jsou členěny na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. První kapitola bakalářské práce je zaměřena na stručné

definování biblioterapie, její hlavní cíle a účinky. Následuje popis obecných specifik realizace biblioterapie a důležité warm-up techniky využívané při skupinových terapiích. Poslední část této kapitoly je zaměřena na vybrané druhy biblioterapie, jejich definici a možnosti využití.

Druhá kapitola charakterizuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“). Součástí je také přehled jeho vývoje. Jednotlivé podkapitoly se dále věnují sociálně-právní ochraně dětí, aspektům pobytu dětí v daném zařízení a taktéž legislativě, která úzce souvisí s řešenou problematikou. Kvůli charakteru práce se zaměříme také na vymezení skupin dětí, které mohou být v takovém zařízení umístěny.

Třetí kapitola bakalářské práce je tvořena praktickým výstupem. Popisuje zařízení, ve kterém biblioterapeutické metody uskutečníme, metody výzkumu a kazuistiky vybraných dětí, které se výzkumu zúčastnily.

Poslední kapitolu věnujeme návrhu na provedení biblioterapie i v jiných ZDVOP.

Cílem práce je analýza možností využití biblioterapie jako terapeutické metody ve výše zmiňovaném typu zařízení. Práce představuje terapii s pomocí knih jako jednu z možností pedagogicko-psychologické práce s dětmi a metod speciální pedagogiky. Výstupem výzkumného šetření je seznámení veřejnosti s širokým uplatněním této expresivní terapie v instituci pro sociálně-právní ochranu dětí. Vzhledem ke skutečnosti, že práce na toto téma nebyla v našich tuzemských podmínkách doposud zpracovaná, klademe si za cíl ověření možného pozitivního účinku biblioterapie a vytvoření opory pro realizaci této terapie v jiných institucích.

1 BIBLIOTERAPIE

Biblioterapie je relativně nová terapeutická metoda, která spadá do psychoterapie a expresivních forem terapie. V oblasti knihovnictví má biblioterapie své místo např. ve formě realizace biblioterapeutických kabinetů nebo internetového projektu BiblioHelp (Šlamberová, 2013). V české vědecko-výzkumné oblasti není k námi řešené problematice biblioterapie dostatek informačních zdrojů. Věnují se jí zejména autoři Svoboda (2013), Vášová (1989, 1995) a Valešová Malecová (2011).

Biblioterapie teoreticky i prakticky vychází ze dvou hlavních pedagogicko-psychologických směrů, bibliopsychologie a bibliopedagogiky. (Vášová, 1995) Opírá se o jejich důležité poznatky z oblasti psychologie čtenáře, účinků četby, vývoje četby a mnoho dalšího. Na začátku první kapitoly vymežíme jejich zásah do biblioterapie. Dále se zaměříme na terminologické vymezení, hlavní cíle, formy a zásady pro realizaci biblioterapie. Pozornost bude věnována i využití warm-up technik a vymezení vybraných domén biblioterapie.

1.1 Bibliopsychologie a bibliopedagogika

Chceme-li zvýšit kvalitu biblioterapeutické práce, je nutné věnovat pozornost i pedagogicko-psychologickým disciplínám, které pokládáme za stěžejní základ biblioterapie. Důležité je, nevyužívat je pouze teoreticky, ale také prakticky při individuálních a kolektivních formách práce.

Bibliopsychologie, nebo také psychologie čtenáře, patří k oborům aplikované psychologie. Podle Vášové (1995) se bibliopsychologie zabývá zejména působením četby na duševní život člověka, zkoumá průběh psychických procesů během četby a nakonec také vztah autora, čtenáře a knihy. Za zakladatele se považuje ruský bibliograf Nikolaj Alexandrovič Rubakin. Ten, ve své tvorbě rozdělil bibliopsychologii na: teoretickou, popisnou, praktickou, všeobecnou, speciální, individuální, kolektivní, fyziologickou, experimentální, objektivní, introspektivní a extrospektivní (Rubakin, 1916 in Vášová, 1995). V bibliopsychologii se zaměřil na tři základní složky: psychologii autora a jeho knihy, distribuci knihy a její cirkulaci a psychologii čtenáře (Rubakin, 1916 in Petrošová, 2005). Psychologie čtenáře je rozvinuta na nejobsáhlejší úrovni a zabývá se psychologickými jevy vznikajícími v naší mysli při četbě. Můžeme tak vymežit tři typy čtenáře: verbálně auditivního, verbálně vizuálního a verbálně motorického. Toto rozdělení může

biblioterapeutovi pomoci k lepšímu poznání čtenáře a na tomto základě mu také pomoci vybrat vhodnou knihu (Rajdová, 2006).

Pojem bibliopedagogika použil poprvé Frey (1936) ve své publikaci *Úvod do výchovy čtenářů*. Pojem se však neujal a znovu se objevil až v roce 1970 na kongresu o postavení knihovnictví v systému věd (Vášová, 1995). Definoval jí Pasiar (in Vášová, 1995, s. 7), a to jako speciálně pedagogickou disciplínu, „*kteřá zkoumá zákonitosti výchovného působení na člověka knihou, vztahy člověka ke knize, jeho přístupy k ní, pracovní procesy s knihou a s člověkem – čtenářem*“. Bibliopedagogikou se později zabýval Trnka (in Vášová, 1995), který uvedl, že vychází ze dvou forem, a to individuální a skupinové práce se čtenářem.

V současné době je hlavním cílem bibliopedagogiky výchova k aktivnímu a efektivnímu čtenářství. Jedná se o interdisciplinární obor, který spojuje poznatky z oborů psychologie, pedagogiky, sociologie a bibliopsychologie. Knihovník nebo biblioterapeut, který pracuje s knihami, musí při její aplikaci respektovat určité didaktické zásady, pedagogické principy a poznatky z psychologie osobnosti, které mu nabízí bibliopedagogika (Vášová, 1986).

1.2 Terminologické vymezení biblioterapie

Biblioterapie svým pojetím spadá do expresivně-formativních terapií, které se začaly vyčleňovat z psychoterapie přibližně v padesátých letech 20. století. Poté začala vznikat celá řada nových terapií, které byly pojmenovány podle prostředků či zdrojů, které pro svou terapii využívají (Müller, 2014). K lepšímu porozumění textu je nutné, definovat pojem terapie a expresivní formy terapie. Hornáková (in Pipeková, Vítková, 2001) vymezuje, že terapie znamená ve speciální pedagogice uplatnění terapeutických postupů, cvičení a programů na zlepšení narušených funkcí, na zprostředkování potřebných zkušeností a zážitků, na vytváření prostorů pro formování, dozrávání a pozitivní změnu. Expresivní terapeutické postupy jsou dle Hanušové (in Vymětal a kol., 2007) metody, při kterých se pacient vyjadřuje verbálně i neverbálně prostřednictvím specifického média, a to buď uměleckého, nebo pohybového.

Termín biblioterapie vznikl spojením slov *biblion* = kniha a *therapeia* = léčit. První, kdo výrazy spojil a vytvořil tak ucelený název terapie s pomocí knihy, byl McCord Crothers (1916).

Svoboda (2013, s. 9) definuje biblioterapii v širším kontextu jako „*expresivně-formativní terapii, která využívá terapeutické práce s textem za účelem navození žádoucího prožívání, chování a jednání klientů individuálně a společensky prospěšným směrem*“.

Majzlanová (in Kováčová a ed, 2011), která je v současné době hlavní slovenskou představitelkou biblioterapie, ji definuje jako záměrné, systematické a cílevědomé terapeuticko výchovné působení literárního projevu na zdravotně postižené, narušené, ohrožené a nemocné jedince. Jejím cílem je zlepšit, upravit nebo zmírnit jejich celkový stav problémů.

Biblioterapie je také vymezována jako účinný nástroj při řešení osobních problémů nebo při psychiatrické léčbě za využití potřebných materiálů ke čtení (Merriam-Webster, 2016).

V současné době se biblioterapie nevyužívá jen u úzké skupiny klientů se specifickými potřebami, ale může být využita i při práci s lidmi bez zdravotního postižení či jiného problému. Může sloužit k doplnění lékařské či psychologické intervence např. k léčbě psychosomatických potíží (poruch příjmu potravy, sebepoškozování).

Biblioterapii řadíme vzhledem k jejímu zaměření do speciálněpedagogických terapií, kde může spolupracovat s jinými expresivně-formativními terapiemi jako např. muzikoterapií, poetoterapií, dramaterapií, arteterapií a taneční terapií. Dochází tak k prolínání podle možností podpory klienta a jeho individuálních potřeb.

Biblioterapie využívá množství různých prostředků. Může se jednat například o:

- knihy nebo její části (dle délky nebo četnosti sezení)
- povídky
- citáty
- texty písní
- básně nebo části básní (lyrická biblioterapie nebo poetoterapie)
- novinové články nebo články z vědeckých časopisů
- deníky
- pohádky (pohádkoterapie)
- divadelní hry, scénáře
- videa (Benessere, 2016).

1.3 Formy biblioterapie

Biblioterapii lze realizovat formou individuální (práce terapeuta s klientem), skupinovou (terapeut a malá sociální skupina – asi 15-25 osob), hromadnou (terapeut a větší sociální skupina – více než 25 osob) a autobiblioterapii. Poslední ze jmenovaných je naprosto specifická tím, že pro její realizaci klient potřebuje pouze terapeuta (učitele, knihovníka), který mu knihu či možnost práce s textem doporučí a klient si ji poté aplikuje sám. Může se jednat o knihu, která ho něčím obohacuje nebo také činnost, která mu přináší terapeutické účinky jako například psaní deníku. (Svoboda, 2013)

Pokud terapeut využívá individuální formu biblioterapie, má na výběr ze dvou možností: zadá klientovi knihu, a ten si jí přečte sám, nebo ji čtou společně (podle věku klienta se poté rozhoduje, zda se bude jednat o předčítání terapeutem, nebo zda-li bude klient číst sám před terapeutem). Činnosti, které následují po přečtení, jsou rovněž prováděny individuálně.

Skupinová forma proti tomu s sebou nese určité rozdíly. Při této formě biblioterapie se klienti v předčítání vybrané literatury střídají, nebo jim literaturu předčítá sám terapeut. Následovat mohou skupinové diskuze a aktivity. Obrovskou výhodou má nejen skupinová dynamika, ale také vědomí klientů, že své pocity mohou sdílet s ostatními a nejsou při řešení sami (Valešová Malecová, 2011).

Biblioterapii můžeme dále dělit dle aktivity klientů na *receptivní* (řízenou), *symbolickou* (induktivní) a *expresivní* (aktivní). Receptivní biblioterapie využívá především čtení a přednes literárního textu terapeutem. Klienti jsou v tomto případě omezeni zejména na pasivní aktivitu – poslech. Pokud na tuto formu navážeme rozhovorem nebo méně náročnými aktivitami, můžeme hovořit o formě symbolické. Typické jsou například diskuze o daném literárním díle, pocitech a zážitků ze čtení a poslouchání. Poslední formou může být biblioterapie expresivní, jejíž hlavním posláním je „*kontaktovat vnitřní svět a momentální citový stav jedince s okolím v bezprostřední a konkrétní činnosti*“ (Pilarčíková, Hýbalová, 1997, s. 74). Mezi metody expresivní terapie můžeme řadit např. dokončování textu či vlastní tvorbu literárního textu.

Další dělení nabízí Shechtman (2009), kdy rozdíl spočívá hlavně v teoretické orientaci na kognitivní či psychodynamický směr psychologie. *Kognitivní* biblioterapie vnímá proces učení, jako hlavní mechanismus změny při léčbě tzv. self-help knihou. Tato „svépomocná“ terapie vyžaduje pouze minimální kontakt terapeuta.

Oproti tomu *afektivní biblioterapie*, vychází z teorií, že písemné materiály slouží k odhalení potlačovaných myšlenek, pocitů a zážitků čtenáře. Při této terapii je kladen velký důraz na podporu emocionálních reakcí terapeutem. Afektivní biblioterapie pro své působení využívá beletrii a vyžaduje nutné zapojení terapeuta.

1.4 Realizace biblioterapie a warm-up techniky

Počet setkání, jejich frekvence a délka se určuje podle individuálních potřeb klienta, zejména podle jeho diagnózy a věku. Pokud se jedná o skupinovou terapii, musíme terapii uzpůsobit potřebám skupiny. Ta by se měla skládat z klientů, kteří mají podobné problémy a potřeby. Optimálně se hovoří o 10 setkáních ve frekvenci jednou až dvakrát týdně. Ze začátku bývá frekvence častější, poté se postupně snižuje.

Délka jednotlivých sezení záleží zejména na věku klienta. U dětí předškolního věku, které nejsou schopny udržet dlouhodobě záměrnou pozornost, je vhodné se časově pohybovat kolem 30 až 45 minut. U dětí školního věku by neměla sezení přesáhnout hodinu. Je vhodné, aby mělo sezení určenou strukturu a řád, kterou na začátku sezení terapeut zmíní. Terapeut si musí předem připravit program a možné aktivity. Vyvaruje se tak neočekávaným situacím.

Blažek (2008) uvádí, že před zahájením biblioterapie je nutné určit si její cíl, a také to, zda-li je tato forma léčby pro klienty vůbec vhodná. Samotný proces biblioterapie je pak zaměřen na racionální a emoční vnímání vybraného díla. Emoční prvek je aktivován dříve, a poté pomůže klientovi proniknout hlouběji do příběhu a objevit jeho racionální složku (Svoboda, 2013).

Základní technikou při realizaci biblioterapie je použití warm-up technik, které se používají v individuálních i skupinových sezeních. Tato část by neměla být terapeutem podceňena, protože může navodit příjemnou a uvolňující atmosféru. Může pomoci navázat vztahy mezi terapeutem a účastníky sezení nebo účastníky mezi sebou navzájem. U věkově starších klientů můžeme jako warm-up techniku použít samotné seznámení s biblioterapií. Častější je však aplikace krátkých her s písmeny, slovy či větami. Nemělo by se jednat o složitou techniku, která by mohla klienty již na začátku odradit od biblioterapie. Schechtman (1999), doporučuje ve své publikaci dvě metody: „*příběh mého jména*“, ve kterém skupina rozebírá historii a význam jmen jednotlivých účastníků sezení, k nimž připojují popis pocitů při střetu s tímto jménem.

Druhou je metoda „*sdílení objektu*“, při které si klienti navzájem sdělí věc, která pro ně má osobní význam. Nejsou však nuceni vysvětlovat, proč právě tuto věc zvolili.

Svoboda (2013) dodává další techniky spadající do oblasti warm-up, např. slovní fotbal, dithyramb, okamžité asociace, hry s písmeny.

Příprava na realizaci biblioterapie hraje důležitou roli v daném procesu. Vhodná volba užití warm-up technik, instrumentů a forem práce je součástí a výsledkem pozitivního dopadu biblioterapie na proces uzdravení, pochopení či znovunalezení sebe sama. Velmi důležitou roli sehrává právě u dětí, které potřebují správnou motivaci a vzor pro další cestu životem, který se jim již v brzkém počátku svého startu něčím zkomplikoval.

1.5 Dítě v biblioterapeutickém procesu

Budeme-li se zabývat problematikou dítěte v biblioterapeutickém procesu, je nutné definovat samotný pojem dítě. Lze na něj nahlížet z několika hledisek. První je hledisko právnické, kdy dle Úmluvy o právech dítěte (1989, článek č. 1) se dítětem „*rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není-li zletilosti dosaženo dříve*“. Druhé hledisko vyjadřuje pedagogika a psychologie, která má zcela odlišný názor, tj. „*dítětem je jedinec nacházející se v určitém věkovém rozmezí, které lapidárně označíme jako dětský věk*“ (Helus, 2004, s. 87). Autor taktéž vymezuje stádia vývoje dítěte, kterými jsou prenatální, kojenecké, batolecí, stádium předškolního věku, raného školního věku, pubescence a adolescence. Právě s tímto členěním se v práci ztotožňujeme a dle něj jsme vybírali děti do výzkumného vzorku.

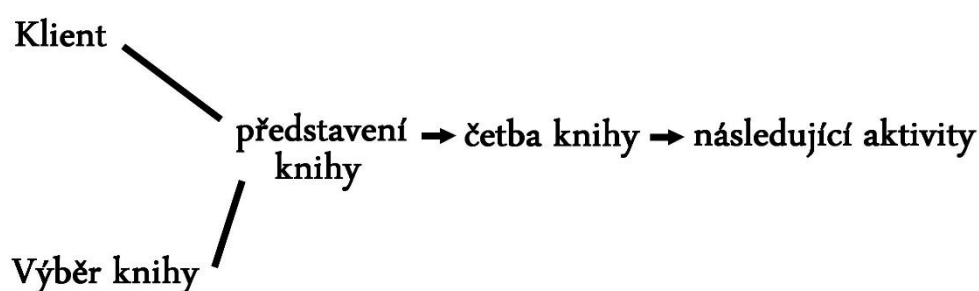
Biblioterapie má v terapii dětí několik cílů. Jako první se jedná o poskytnutí faktických informací o problému, které dítě zažívá, nebo který může v blízké době nastat. Pro dítě tak může být mnohem snazší vyrovnat se se svými obtížemi prostřednictvím hlavního hrdiny v knize, která mu může přinést radu nebo nový náhled do budoucna. Zároveň může být rozvíjeno jeho kritické a tvůrčí myšlení. Identifikace s hlavní postavou může přinést nadhled nad problémem a osobnostní růst (Dirks, 2010).

Dalším přínosem biblioterapie u dětí je vyrovnávání se s pocity izolace, které jsou časté např. u mentálního či jiného zdravotního postižení (Valešová Malecová, 2011). Pomocí knihy může terapeut navázat hlubší dialog s dítětem.

McIntyre (2016) popsal jednotlivé fáze aplikace u dětí v biblioterapeutickém procesu následovně:

- 1) identifikace problému dítěte - metodou pozorování, rozhovoru s rodiči nebo studiem dokumentace
- 2) vyhledání literatury dle zjištěného problému - důležité je, aby si terapeut přečetl knihu nejdříve sám a znal ji. Při druhé fázi musí mít terapeut na paměti následující skutečnosti. Kniha musí odpovídat čtenářským schopnostem dítěte, jeho věku, pohlaví a vzdělání. Téma knihy musí odpovídat zjištěnému problému, který zde musí být vyřešen. Děj knihy by měl být reálný a zahrnující možnou kreativitu při řešení problému.
- 3) volba místa, času a četnosti sezení
- 4) výběr metod a technik, které budou navazovat na přečtení knihy
- 5) samotná práce s dítětem a motivace k vybraným technikám
- 6) shrnutí děje knihy společně s dítětem (zdůraznění důležitého)
- 7) pauza pro děti - slouží k zamyšlení
- 8) provedení metody biblioterapie (např. převyprávění příběhu, diskuze, umělecká aktivita, kreativní psaní, atd.)
- 9) nalezení konečného řešení – společně s dítětem.

Podobný léčebný postup biblioterapie vymezil Pardeck (1998). Níže je znázorněn vlastní překlad z anglického jazyka včetně jeho grafického znázornění.

Obrázek 1 - Léčebný postup (autorčin překlad)

Terapeut zahajuje sezení čtením. Může se jednat o jeho předčítání nebo také hlasité či tiché čtení dítěte. Lze také volit kombinaci těchto forem. Na čtení ve většině případů navazuje řízená diskuze o knize, kterou může terapeut vést buďto formou otázek, nebo samostatného vyjádření účastníků.

Dále může volit z dalších prostředků, jako např. dramatizace, tvůrčího psaní, tělesných aktivit či tance, poslechu hudby a zvuků, výtvarné činnosti nebo zábavních a edukačních listů (Benessere, 2016). Badegruber, Pirkel (1994) se ve své práci zmiňují o aktivitách, které je možné aplikovat po předčítání či čtení. Jedná se např. o přemýšlení, vyslovování a popis myšlenek, vyjádření pocitů, povídání a loutkové hry.

Prostřednictvím biblioterapie může být dítě povzbuzeno ve vyjádření svého problému před terapeutem. Biblioterapie může mít tudíž nejen pedagogicko-psychologický, ale také edukativní dopad na dítě, které se prostřednictvím knih či edukačních biblioterapeutických cvičení vzdělává. Skrze ně se může naučit novým způsobům chování, které doposud nemělo možnost získat nebo je z důvodu problému ztratilo.

1.6 Vybrané oblasti biblioterapie

Biblioterapie nabízí široké spektrum svých oblastí a metod využití při expresivní terapii. V následující kapitole definujeme některé z nich.

1.6.1 Psychosomaticky a psychosociálně orientovaná biblioterapie

Tento druh biblioterapie spočívá dle Daviese (2009) v pomoci klientovi nebo skupině klientů s podobným problémem, vyřešit jejich problém nebo konfliktní situaci s pomocí příběhů, se kterými se mohou identifikovat. Identifikace s literárním hrdinou může pomoci překonat problémy jako např. rozvod, nemoc, smrt, chudobu, tělesný handicap, neštěstí nebo osobní problémy. Vzhledem k tomu, že klienti můžou mít problémy s tímto vyjádřením, pomocí knihy se může stát řešení problému dosažitelnějším a snazším.

Magazín *Inflow* (6/2008) ve své příloze uvádí aktivity následující po přečtení psychosociálně nebo psychosomaticky orientované knihy. Terapeut může s dítětem pracovat na převyprávění příběhu, rozebrání knihy do hloubky, uměleckých aktivitách, kreativním psaní a nakonec v případě hlubšího zájmu i na divadelním ztvárnění daného díla.

Vášová (1986) uvádí, že při volbě knihy musíme brát zřetel na to, kniha musí odpovídat schopnostem čtenáře a povaze jeho choroby. Nesprávně zvolená kniha by totiž mohla zhoršit zdravotní nebo psychický stav klienta. Musíme také počítat s interindividuálními účinky četby.

1.6.2 Relaxační biblioterapie

Svoboda (2013) dělí relaxační biblioterapii na neřízenou a řízenou. V *neřízené relaxační biblioterapii* používá terapeut tzv. vizuální imaginaci, která je navozena při poslechu ve stavu odpočinku a celkové relaxace (dle autogenního tréninku J. H. Schulze). Možné je také střídání dvou fází – uvolnění a posilování svalových skupin (dle autogenního tréninku Jacobsona). Neřízenou relaxační biblioterapii lze provádět individuálně nebo skupinově.

U *řízené biblioterapeutické relaxace* se nejčastěji využívá řízená vizuální imaginace. Při ní klient odpočívá v jemu pohodlné poloze a naslouchá příběhu, který mu terapeut „vytvořil na míru“. Kombinací hypnotických fází a využití hudebního pozadí dochází k relaxaci klienta (Svoboda 2013).

U dětí lze využít např. knihy od Müllerové (2010) *Příběhy z měsíční houpačky*. Kniha zahrnuje příběhy, které využívají metody autogenního tréninku dle Schulze. Autorka pracuje s frázemi typu: „paže a nohy jsou těžké“, jimiž lze u dětí navodit pocit uvolnění.

1.6.3 Poetoterapie

Ačkoli se poetoterapie v současné době čím dál více odděluje od biblioterapie, uvádíme ji jako jedno z odvětví, neboť se domníváme, že neodmyslitelně patří k sobě. Biblioterapie totiž stále může využívat jejich důležitých prvků a slučovat ji s různými druhy svých metod. Nešpor (1997) konstatoval, že poezie má léčivou sílu. Možná právě proto již od roku 1973 existuje v Kalifornii specializovaný Institut pro léčbu poezií nebo Mezinárodní federace pro biblioterapii / poetoterapii (International Federation for Biblio/Poetry Therapy).

Poetoterapie pracuje i s hudebními a melodickými prvky a zásadně se tím liší od klasické biblioterapie. Svoboda (in Müller, 2014, s. 237) poetoterapii charakterizoval jako „*terapii, která při svém působení záměrně využívá hudební prvky mluvené a psané řeči za účelem navození optimálního psychosomatického stavu člověka*“. Pracuje s rýmy, rytmy, zvukomalbou a dalšími básnickými prostředky. Díky básním si lidé uvědomují to, co cítí a dokáží tomu hlouběji porozumět. Cílem je navození změny v prožívání člověka, jeho jednání a chování. Svoboda (in Müller, 2014) uvádí mnoho změn, kterých se může pomocí využití básní dosáhnout, a to např. navozením vnitřní relaxace, překonání deprese, probuzení nových zájmů, atd. Poetoterapie má rozsáhlou působnost, ať už u lidí jakéhokoliv věku nebo při existenci jakéhokoli zdravotního či psychického stavu člověka, např. u osob drogově či alkoholově závislých.

1.6.4 Pohádkoterapie

Pohádkoterapie není v českém prostředí využívána. Pokud ano, nejedná se o záměrné působení, ale spíše o dopad nezáměrného, jež zná většina z nás z dob dětství, kdy nám rodiče vyprávěli různé příběhy.

Terapií pohádkou (nebo také skazkoterapií) rozumíme léčbu skrze dětský žánr – pohádku. Pohádka je krátký prozaický útvar, charakteristický přítomností nadpřirozených věcí, fantazií a zázraků. Není to však jen literární útvar, ale také návod, jak se zachovat a jednat v určitých situacích (BiblioHelp, 2009). Hlavním přínosem je, že pohádkoterapie „*rozvíjí u dětí představivost a pomáhá jim se starostmi – zbavuje je úzkosti, strachu, obohacuje děti znalostmi o sobě samých a také o světě. Správně zvolená pohádka ukazuje vhodné řešení určitých životních situací dítěte*“ (Švamberk, 2012, s. 117).

Pohádkoterapie poskytuje ve svém působení některé vzdělávací a psychologické podněty, které mohou být použity pro léčbu. U dětí podporuje několik oblastí:

- představivost a fantazii,
 - vyjádření lidských problémů a reflexi myšlenek a emocí,
 - rozvoj morálních hodnot,
 - aktivizaci komunikačních a interakčních dovedností,
 - získání základních emočních dovedností, rozpoznání a zvládání vnitřních stavů
- (Benessere, 2016).

Pokud se rozhodneme aplikovat pohádkoterapii v praxi, je nám k dispozici široká nabídka materiálů. Volit můžeme v závislosti na druh aktivit, které budou prováděny. Na výběr máme například z bajek, pohádek, dětských příběhů, pohádkových audioknih, animovaných filmů či loutek.

Bibliohelp (2009) uvádí případné návrhy na literaturu pro tento druh terapie. Pohádky člení do několika hlavních oblastí nemoc a postižení, rodina a nevlastní rodina, sociálně patologické jevy, sourozenecké vztahy, strachy a fobie, šikana, týrání a rasismus, škola, výchova a zlozvyky, vztahy a nakonec změny v životě.

Výčet dokazuje, že pohádka je velmi rozmanitý útvar zaměřený na mnoho problémů.

1.7 Cíle a účinky biblioterapie

U biblioterapie, stejně jako u jiných expresivních terapií, jde především o samotný průběh terapeutického procesu, při němž dochází k emocionálnímu ovlivňování jednotlivých individualit (Svoboda, 2013). Výsledkem terapie nemusí být konkrétní produkt, který může vzniknout v rámci terapie, ale pouze příjemný pocit klienta z toho, co během sezení proběhlo, tj. emocionální obohacení, změna postojů a mnoho dalšího.

Terapie může účastníkovi pomoci posílit sebevědomí a porozumět sobě samému, pomáhá zmírnit negativní emoce, jako je stres a strach. Pomáhá redukovat úzkost nebo pocit osamění (Šlamberová, 2013). Použití knihy umožňuje hlouběji poznat běžné nepřístupná, potlačená nebo nevědomá témata a vyrovnat se s nimi. Kniha se tak může stát pro účastníka biblioterapeutického sezení tzv. „pohledem do zrcadla“.

Výsledkem procesu může být externalizace (přenesení do vnějšku) vnitřních obsahů do artefaktu -básně, textu, výtvoru. Komunikace přes tzv. symbol (knihu nebo příběh) je pro klienta méně ohrožující a obtížné. Sama tvořivá činnost v biblioterii má autosanační potenciál (uzdravování sebe sama), klient tak může díky této činnosti získat svůj osobní úspěch a radost a podpořit rozvoj své osobnosti (Zajíčková, 2011).

2 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

Druhá kapitola sdružuje informace o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která byla v ČR zřízena roku 1999. První zmínka souvisí se vznikem zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Vymezuje ji v § 1 jako:

- a. ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b. ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a*
- c. působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d. zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*

Tento zákon stanovil, že by ZDVOP mělo poskytnout dítěti: uspokojení základních životních potřeb, jako jsou strava, ubytování, zajištění lékařské péče, ale také psychologickou pomoc, péči sociálního pracovníka a poradenství.

Hlavní poslání je formulováno na základě myšlenky sociálního státu, tedy zajištění sociálně-právní ochrany obyvatel – v námi prezentované části – dětem. Sociálně-právní ochrana dětí je odvětví veřejného práva, které má v České republice i na mezinárodní úrovni své důležité postavení. Důkazem může být např. Listina základních práv a svobod nebo obecně uznávaná Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child).

Působnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí je rozsáhlá. Stará se o ochranu dětí s trvalým pobytem na území České republiky, dětí cizinců s pobytem v ČR, ale také o děti, které mají bydliště v zahraničí a do ČR byly protiprávně přemístěny nebo naopak protiprávně přemístěny do ciziny (Vavřina, 2010). Slouží k zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, rodičovskou péči, jeho identitu, svobodu myšlení, svědomí, náboženství, vzdělání, zaměstnání, ale také zahrnuje jeho ochranu před tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním (Legislativa a systém sociálně-právní ochrany, 2013). Vedle výše zmíněných dokumentů upravují sociálně-právní ochranu dětí i další dokumenty a to především: zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní

ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dále také zákon o rodině, občanský soudní řád, trestní zákon, aj.

Z novely č. 401/2012 Sb., která změnila dosavadní zákon č.359/199 Sb. vyplývá, že zařízení musí poskytovat také péči výchovnou, pomoc při přípravě na vyučování, doprovod na vyučování a zájmovou činnost dětí. Je také povinné zajišťovat spolupráci s rodinou dítěte v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte

Mezi nejdůležitější náležitosti ovšem patří např. omezení počtu dětí v zařízení, omezení délky pobytu dítěte v zařízení a stanovení práv a povinností ředitele zařízení. Do této doby totiž, zákon neobsahoval pravomoci ředitele, a ten se střetával se zájmy zařízení a rodičů, OSPOD a soudy (Macela, 2012).

Standardy kvality sociálně-právní ochrany ZVDOP jsou součástí vyhlášky č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Náleží jim příloha č. 3. Prostřednictvím standardů: *„je určena úroveň kvality poskytované sociálně-právní ochrany při postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k dětem, rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu“* (Trubačová, 2011, s. 17).

2.1 Charakteristika ZDVOP – vymezení a vývoj

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je společně se zařízením odborného poradenství pro péči o děti, zařízením výchovné činnosti a výchovně rekreačními tábory, pod organizační záštitou zařízení sociálně právní ochrany dětí. Tato zařízení mohou zřizovat *„fyzické osoby, právnické osoby a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany“* (Zákon č. 359/1999 Sb., § 39).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc dle § 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování jeho životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

Zařízení sociálně-právní ochrany dětí nestanovuje, jak by měla být péče organizovaná. To se stává volbou každého zařízení. Některá z nich jsou provozována samostatně a nezávisle na jiném pobytovém zařízení, jiná jsou provozována při již existujícím dětském domově, dětském centru, kojeneckém ústavu či jiné organizaci poskytující služby pro rodiny s dětmi. (Zákon č. 359/1999 Sb.) Jedním ze zřizovatelů zařízení je Fond ohrožených dětí, z. s., který zřizuje formu Klokánků. Klokánky mají nepřetržitý provoz a mohou proto kdykoliv přijmout novorozence, jejichž porod je ze strany matky utajen. Jsou provozovny jako klasická rodinná péče v bytech zaměstnanců (tet a strýců), nebo v objektech se služebními byty (*Fond ohrožených dětí*, 2016). Oproti tomu mají ostatní ZDVOP (většinou při ústavních zařízeních) jiný charakter organizace, na které se blíže odkazujeme v podkapitole 2.2.

2.2 Obecné aspekty pobytu dítěte v ZDVOP

Jednotlivá zařízení ústavního typu mají své obecné aspekty, jež definují jejich fungování v systému. ZDVOP se řídí především mnohokrát zmiňovaným zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a jeho novelou z roku 2012. Hovořit budeme o procesu umístování dětí, úpravě maximálního počtu dětí pobývajících v zařízení, osobní péči zaměstnance, délce pobytu dítěte, a mnohém dalším.

Dle § 42, zákona č. 359/1999 Sb., může být dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z následujících důvodů:

- na základě rozhodnutí soudu
- na základě žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte
- požádá-li o to dítě.

Výše uvedený zákon a jeho §42, upravuje ve 3 odstavci počet dětí v zařízení. Ten nesmí přesáhnout 28 dětí, a to i pokud se zařízení provozuje ve více budovách či na detašovaných pracovištích. Zákon přesto myslí na výjimku, která může nastat v případě umístování sourozenců nebo z důvodu krajní nouze. Současný trend se snaží počty dětí v jednotlivých zařízeních snižovat a to především z důvodu potřeby, co nejvíce přirozeného prostředí, blížíci se běžné domácnosti a individuálnosti přístupu k dětem.

Čtvrtý odstavec hovoří o osobní péči jednoho zaměstnance. Novela zákona stanovila, že jeden zaměstnanec může péči zajišťovat nejvýše 4 dětem v zařízení. Osobní péče je v tomto

případě myšlena jako: „*péče dětem přes den, kdy je třeba se jim jednotlivě věnovat a podporovat jejich zájmy a činnosti*“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář, 2015).

ZVDOP má mít na rozdíl od jiných ústavních institucí pouze přechodný charakter, na tento fakt upozorňuje odstavec č. 5 (Zákon č. 359/1999 Sb.) s určenou délkou pobytu dítěte. Dobu pobytu lze prodloužit nejdéle na 12 měsíců.

Novela zákona v 9. odstavci výslovně stanovuje, že služby poskytované ZDVOP musí být nepřetržitého charakteru, a to 24 hodin denně, 365 dní v roce. O dětech v péči, je zařízení povinno vést evidenci obsahující: datum přijetí, jméno a příjmení dítěte, datum narození dítěte, záznam o situaci dítěte (v případě postavení azylanta) a datum a čas propuštění dítěte ze zařízení. Ihned po přijetí dítěte, je zařízení povinno tuto skutečnost ohlásit zřizovateli a příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany, podle místa trvalého pobytu dítěte.

§ 42a, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, hovoří o základních činnostech při poskytování služby zařízení. Zařízení zabezpečuje zaopatření v podobě poskytnutí ubytování, stravy a ošacení. Je nutné dítěte poskytnout také výchovou péči a to s přihlédnutím k nutně individuálnímu přístupu při péči a podpoře sociálního kontaktu s běžným prostředím (zájmové kroužky, škola). Zařízení musí zajišťovat poskytnutí zdravotních služeb, služeb sociálního pracovníka a psychologa. Sociální pracovník, musí působit v samotném zařízení a poskytuje své služby také rodičům a osobám odpovědným za jeho výchovu, a to prostřednictvím: pomoci při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajištění terapie, nácviku rodičovských dovedností, atd. Je zde také stanoveno, že se zařízení řídí důležitým dokumentem – vnitřním řádem, který upravuje provoz a chod zařízení.

Posledním aspektem péče v organizaci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jsou podmínky pro přemístění dítěte. K důvodům nutného přemístění může dojít z několika příčin, vymezených § 42a, odst. 7 – 9 zákona.

2.3 Děti umístěné v ZDVOP

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, vymezuje v § 6 děti, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje. Toto vymezení však podle nás není dostatečné, protože obsahuje pouze nejčastější podoby sociálních událostí. Důvodů pro umístění dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou může mnohem více. Při rozdělení vycházíme

především z interaktivního katalogu portálu Právo na dětství, z práce Froňkové a zkušeností z praxe.

Bytové a finanční důvody

Velmi častým důvodem pro umístění dítěte do ZDVOP se stává špatná finanční situace či bytové důvody rodiny. Zákonní zástupci poté žádají o umístění buď sami, nebo o umístění dítěte zažádá OSPOD. Výše uvedené situace však nejsou sami o sobě důvodem k odebrání dítěte a zařazení do režimu ZDVOP. Vedou ale k nepříznivé sociální situaci, která může být důvodem pro rozhodnutí soudu. Častým jevem je umístění dítěte na základě žádosti rodiče a to pokud rodič posoudí, že je situace natolik závažná, že chtějí ušetřit své dítě psychickým či fyzickým následkům. (Froňková, 2015)

Budeme-li mluvit o ztrátě bydlení, jedná se o sociální problém, ovlivněný řadou faktorů. Mezi příčiny můžeme řadit např. ztrátu práce rodiče, alkoholová či drogová závislost, finanční negramotnost a s ní spojené dluhy. Příčiny se velmi často kombinují a společnou danou situaci násobí. Další příčinou může být hygienická závadnost bydlení. Nevhodné prostředí pro dítě může být také dlouhodobé sociální bydlení (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Nezvládnutí výchovy

Výchova dítěte je podle Langmeiera (2006) záměrné, cílevědomé a promyšlené řízení dítěte, které ho vede k osvojení určitých vědomostí, dovedností, návyků a hodnot přiměřených jeho věku. Již Lewin (in Čáp, Mareš, 2007) rozdělil styly výchovy na *autoritativní, liberální a demokratický*. Obecně se za nejvhodnější z nich pokládá poslední demokratický, který díky svému charakteru vede dítě ke správnému chování bez použití trestů a to na základě vysvětlení. V praktickém životě se však styly mohou volně kombinovat. Nezvládnutí výchovy dítěte se projevuje především výchovnými problémy a to buď ve školním prostředí, nebo v dalších sociálních kontaktech dítěte.

Neshody v rodině

Mezi neshody, které mohou nastat v rodině, bychom zařadili domácí násilné chování, které může probíhat buď mezi dospělými členy domácnosti, nebo osobami, které mají společné děti, ale již nesdílejí společnou domácnost. Domácím násilím (Právo na dětství, 2015) se rozumí fyzické, psychické nebo sexuální násilí, ke kterému dochází dlouhodobě, opakovaně a skrytě před veřejností.

Matoušek a kol. (2008) mezi formy neshod v rodině dále řadí: zesměšňování, nadávky, výhrůžky, fyzické útoky, omezování osobní svobody, obtěžování, vynucování pohlavního styku, atd. Mimo to mohou také nastat neshody mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci. Jednou z častých forem, kterou vrcholí konflikt rodičů, je rozvod, kterým je ukončeno manželství, majetkové a bytové poměry. Případné neshody, které při něm mohou nastat, mohou ovlivnit celou rodinu a obzvlášť dítě.

Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě

Dalším možným důvodem pro umístění dítěte do zařízení může být z důvodu výskytu syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN). Tyto jevy se mohou buď vyskytovat jednotlivě, nebo se různé slučovat. Obecně jsou však charakteristické souborem „*nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především*“ (Dunovský a kol., 1995, s. 15). ZDVOP má dítě chránit před zneužíváním, zanedbáváním. Zaměstnanci zde mají přesně definované postupy při zjištění takového jednání a informace o oznamovací povinnosti orgánům sociálně-právní ochrany (Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany, 2014).

Budeme-li hovořit o zanedbávání péče o dítě, Dunovský a kol. (1995), rozlišují ve své knize dvě kategorie: těžké a všeobecné. Při těžkém zanedbávání je ohroženo zdraví a život dítěte, při všeobecném je zanedbáváno dítě v oblasti správné stravy, ošacení, lékařské péče nebo například izolací od vnějšího prostředí.

Druhým důvodem může být také sexuální zneužívání, které se projevuje buď sexuálním uspokojováním nebo zneužitím dítěte v oblasti pornografie či prostituce. Při zneužívání se rozlišuje forma doteková a bezdoteková. Může se také jednat o nejvyšší stupeň a to formu týrání, které je děleno na tělesné týrání aktivní či pasivní povahy a psychické týrání.

Zdravotní problémy rodičů, hospitalizace rodiče

Velmi častým případem, kdy zákonný zástupce žádá o umístění dítěte do ZDVOP je případ, kdy má rodič zdravotní problém či musí být hospitalizována a o dítě se nemá kdo postarat. Zdravotní problémy mohou plynout i z alkoholové či drogové závislosti rodiče, který není schopen postarat se o své dítě optimálním způsobem a plnit tak svou rodičovskou roli.

Trestní stíhání či výkon trestu rodiče

Pokud je rodič v trestním stíhání či již ve výkonu trestu a nemá-li komu svěřit své dítě (příbuzní, přátelé), je možné jej umístit taktéž do režimu ZDVOP a to nejdéle na dobu 3 měsíců.

Další příčiny

Mezi další příčiny je možné zařadit například umístění na základě vlastní žádosti dítěte (např. dítě utíká z domova nebo z ústavních zařízení). Další důvody pro umístění jsou také v případě zanedbávání školních docházky, při existenci výchovného problému či rizikového sexuálního chování, které může vést až k těhotenství nezletilé matky. OSPOD může zvážit umístění také v případě existence poruch chování nebo z důvodu sebepoškozování. V krajním případě, také při pokusu o sebevraždu.

3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumná část bakalářské práce byla provedena ve vybraném dětském centru, které od roku 2013 funguje také jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zde také autorka pracuje od června roku 2014 na pozici pracovníka přímé péče ZDVOP.

Zkoumané zařízení provozuje svoji činnost na základě zřizovací listiny, vydané zastupitelstvem konkrétního kraje. Svou pomoc poskytuje dětem všech věkových skupin (od raného věku až po dospělost), a to především ze spádových oblastí města. Taktéž poskytuje pomoc i dětem zdravotně znevýhodněným, týraným a zneužívaným. Poskytovaná pomoc spočívá v zajištění okamžité, krizové, krátkodobé pomoci ohroženému dítěti, spočívající v plném přímém zaopatření do doby, dokud nebude pro dítě nalezeno řešení dlouhodobějšího charakteru. Hlavním cílem zařízení je návrat dítěte do biologické rodiny nebo poskytnutí náhradní rodinné péče.

Zařízení poskytuje svou činnost ve stavebně, personálně a organizačně vyčleněném prostoru Dětského centra. Je umístěno v příjemném prostředí okrajové části města a přitom je dobře dostupné do centra města. Bytové buňky pro 4 (max. 6 dětí) se skládají z několika místností: herny, jídelny, 2 ložnic a koupelny. Buňky jsou vybaveny nábytkem, výchovnými pomůckami a hračkami. Zahrada DC je vybavena herními prvky, bazénem a velkým prostorem pro pohyb dětí. Součástí budovy je rehabilitační místnost. Zařízení taktéž disponuje dvěma nájemními byty – odloučenými pracovišti, v centru města. Byty byly zřízeny z důvodu lepšího přiblížení domácímu prostředí, kde se starší děti učí pomáhat při péči o domácnost, vaření, běžném úklidu, hospodaření s energiemi a financemi. Celková kapacita ZDVOP je 15 dětí. V současné době se o děti stará 1 sociální pracovníce, psychologka, lékařka, fyzioterapeutka a 10 pracovníků přímé sociální péče. Součástí výchovy a péče o děti je velké množství výletů, aktivit, ale také psychoterapeutických metodik. Za dětmi pravidelně dochází paní s canisterapeutickým psem nebo absolvují rehabilitační cvičení. Také se každoročně účastní rekreačních pobytů.

3.1 Metodologie a výzkumný cíl

Jako výzkumnou strategii jsme zvolili kvalitativní přístup. *„Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně*

pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“ (Miovský, 2006, s. 18)

Tuto metodologii jsme zvolili, protože zkoumáme určitý lidský problém. Výzkum probíhal v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (tedy ne v přirozeném prostředí).

K výzkumnému šetření byly využity kvalitativní metody:

- kazuistika (případová studie),
- aplikace technik biblioterapie,
- pozorování a analýza chování dětí při biblioterapeutických sezeních,
- polostrukturovaný rozhovor.

Kazuistika je pro pedagogiku i další obory (psychologii, psychiatrii), jednou z nejvýznamnějších metod. V centru pozornosti této metody je případ, kterým rozumíme objekt našeho výzkumného zájmu. Může jím být osoba, skupina nebo organizace. Jedná se o strategii, která představuje „*výchozí místo pro hledání, popis a vysvětlování vlivu různých faktorů*“ (Miovský, 2006, s. 94)

Pozorování patří spolu s rozhovorem mezi nejstarší metody získávání poznatků. Bylo využité tzv. zúčastněného pozorování, při kterém se pozorovatel pohybuje v prostoru zkoumaného jevu a stává se také jeho součástí. Mezi pozorovatelem a pozorovaným v tomto případě dochází k interakci. Následně byla provedena analýza chování dětí při biblioterapeutických sezeních a to s pomocí deskriptivního přístupu. Ten je založen na „*předpokladu, že procesy utřídění, klasifikace a deskripce jsou samy o sobě analytickým postupem*“ a hlubší analýza je již spekulativní. (Miovský, 2006, s. 220)

Poslední metodou, která byla při výzkumném šetření využita, byla metoda polostrukturovaného rozhovoru. Tento typ rozhovoru vyžaduje náročnější technickou přípravu. Tazatel si připravuje schéma otázek, které je vytvořené z určitého okruhu, na který chceme zjistit odpověď. (Miovský, 2006)

Biblioterapeutické metody, využité v práci, byly vypracovány a aplikovány na základě analýzy odborné a biblioterapeutické literatury.

Cílem bakalářské práce a především výzkumného šetření je analýza možností využití biblioterapie jako terapeutické metody ve výše zmiňovaném zařízení.

3.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Jako výzkumný vzorek praktické části byl zvolen záměrný výběr přes konkrétní instituci – děti umístěné v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Miovský (2006, s. 138) uvádí, že se jedná o metodu, při které „*využíváme určitého typu služeb nebo činnosti nějaké instituce, určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá*“.

V tomto zařízení, je počet dětí nestálý. V době biblioterapeutického působení bylo v péči ZDVOP umístěno celkem 6 dětí, z toho jedno dítě v období batolete, jedno v předškolním věku a 4 děti v době školní docházky. Respondenti byli vybráni dle tří základních kritérií:

- děti musí být klienty vybraného ZDVOP,
- musí se zúčastnit pěti biblioterapeutických sezení,
- jsou v období předškolního až mladšího školního věku.

Místem pro biblioterapeutická sezení byla zvolena rehabilitační místnost, která je v zařízení využívána pro společné cvičení dětí s fyzioterapeutkou. Během dne se jedná o nejklidnější zónu v zařízení. Místnost je prostorná, světlá a pro děti velmi příjemná. Při čtení je možné využít sedacích pytlů, žíněnek, polštářků, židlí nebo gymnastických míčů. Biblioterapeutické sezení probíhala o víkendu v dopoledních či odpoledních hodinách, a to v závislosti na režim či jiné aktivity dětí. Proběhlo celkem pět sezení během pěti týdnů.

3.3 Kazuistiky

Z důvodu anonymizace dat a v souladu s ochranou osobních údajů byla veškerá data, jména i místa v kazuistikách pozměněna či nebyla specifikována. Z tohoto důvodu nejsou ani uváděny přesné názvy institucí ani odborníků, kteří byli či jsou v případě zainteresováni.

3.3.1 Kazuistika č. 1

Kristýna (v době umístění v ZDVOP 5 let)

Dívka byla do zařízení umístěna v roce 2015. Jedná se v pořadí již o její třetí pobyt v ZDVOP. Matka umístila dívku na vlastní žádost z důvodu své hospitalizace (psychiatrické onemocnění) a nemožnosti svěřit dítě do péče příbuznému. Dále byly zjištěny nevyhovující bytové podmínky. V současné době se jedná o budoucím umístění dítěte do ústavní výchovy nebo do pěstounské péče.

Popis rodinné situace: Kristýna se narodila v roce 2010. Od raného dětství žila pouze se svou matkou. Jméno otce je v rodném listě uvedeno, otec však nejeví o dítě zájem. Kristýna je „jedináček“. S matkou má pravidelný telefonický kontakt ve večerních hodinách. Časté jsou také propustky dítěte na víkend či prázdniny k matce. Matka žije v současné době v ubytovacím zařízení s přítelem.

Pobyt ve ZDVOP: Dívka je šikovná a bystrá. Nemá žádné zdravotní omezení a nemocná bývá jen velmi málo. Má ráda fyzický kontakt, mazlení a pozornost. Dívka se občas projevuje velmi nejistě a chybí jí pozitivní sebehodnocení. Na druhou stranu pokud udělá chybu, nerada jí uzná. Velmi jí chybí matka a často o ní mluví. Občas se projevuje velmi naštvane, což svádí na svůj smutek a nepřítomnost matky v její blízkosti. Rozumové schopnosti dívky odpovídají jejímu věku. Její komunikační schopnosti jsou na velmi dobré úrovni, dokáže navázat a udržet sociální kontakt. Je kamarádká a s pracovníky v zařízení vychází velmi dobře a respektuje je jako autoritu. Stejně tak se chová i k jiným lidem dospělého věku. Mladším dětem ráda pomáhá, ale na druhou stranu je také ráda „poučuje“ a občas také okřikuje. S vrstevníky spíše soupeří o pozornost a příliš nevyhledává jejich společnost. Kristýna navštěvuje mateřskou školu a v příštím školním roce má nastoupit povinnou školní docházku. Zápis do školy proběhl v pořádku. V MŠ se neprojevují žádné problémy. Ráda tráví volný čas aktivně venku, chodí na procházky a jezdí na kole. Výtvarné činnosti ji většinou nebaví a snaží se mít vše rychle hotové, bez ohledu na výsledek. Má však velmi ráda pochvaly. Ve volném čase hraje ráda společenské hry, nedokáže si však připustit, že by mohla prohrát a pokud se tak stane, hra pro ni přestává být zajímavá. Ráda skládá puzzle, tancuje nebo navštěvuje divadelní představení.

3.3.2 Kazuistika č. 2

Pavel (v době pobytu v ZDVOP 7 let)

Pavel je v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěn společně se svým mladším bratrem (2 roky) na žádost matky, se kterou byla uzavřena dohoda na pobyt trvající maximálně 3 měsíce. Umístění matka provedla z důvodu ztráty bydlení. I přesto, že jí byl nabídnut pobyt v azylovém domě, na domluvenou schůzku se nedostavila. V současné chvíli se pohybuje neznámo kde. Děti v zařízení navštívila pouze jednou a to druhý den po umístění. Své děti telefonicky nekontaktovala. Taktéž nespolupracuje se sociální pracovnící ZDVOP a s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD).

Popis rodinné situace: Pavel se narodil v roce 2009, jako druhý ze čtyř sourozenců. Chlapec má o 4 roky starší sestru, která je v současné době v péči babičky. Dále má o rok mladší sestru, která je umístěna u jejich otce. Poslední sourozenec, mladší bratr je společně s Pavlem umístěn v ZDVOP. Otec a matka chlapce spolu nežijí. Všechny nezletilé děti byly svěřeny do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné. Matka zůstala s dětmi v místě trvalého pobytu. Z bytu se však společně s dětmi musela v únoru roku 2016 vystěhovat. Po krátkou dobu pobývala matka i s dětmi u své známé. Situaci nakonec matka vyřešila následovně, dcery umístila k rodinným příslušníkům a dva chlapce umístila do ZDVOP.

Pobyt ve ZDVOP: Chlapec nemá žádné fyzické ani mentální potíže. Byla mu ponechána jeho původní ZŠ, kde navštěvuje 1. třídu. Chlapec je dobře orientován, je komunikativní, aktivní a samostatný. Ve škole má výborné výsledky a učení zvládá velmi dobře. Ve škole je chválen. Pavel je kamarádský. Velmi dobře vychází s vrstevníky. K bratrovi se chová odtažitě a chladně. K pracovníkům v zařízení se chová občas drze. Svě povinnosti si plní, ale při přípravě do školy je občas nutné ho kontrolovat a usměrňovat jeho rychlost a zbrkllost. Má velmi rád pobyt v přírodě a pohyb. Jezdí na kole, rád se zapojuje do her a tančí. Rád hraje společenské hry, karty a skládá puzzle. Chlapec velmi rád kreslí a zapojuje se do každé výtvarné činnosti v zařízení. Nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. V době jarních prázdnin se účastnil příměstského tábora, kde byl velmi spokojený. Také se dokáže zapojit do domácích prací. Velmi rád pomáhá s chystáním jídla nebo pečením.

3.3.3 Kazuistika č. 3

Tomáš (v době pobytu v ZDVOP 8 let)

Tomáš byl umístěn do ZDVOP na žádost matky z důvodu její hospitalizace. Mimo to byly zjištěny špatné bytové podmínky, kde spolu s matkou pobýval. Jedná se o druhý pobyt dítěte (první byl poskytnut před 2 lety, když došlo ke ztrátě bydlení). Dohoda s matkou byla uzavřena na 3 měsíce, poté matka padala žádost o prodloužení. Po celých 6 měsících spolupracoval OSPOD s matkou. Tomáš má s matkou pravidelný telefonický kontakt. Také byl u matky na propustce v době vánočních a jarních prázdnin. V průběhu pobytu matka zajistila podmínky pro pobyt dítěte a na konci března 2016 byl chlapec propuštěn do péče matky.

Popis rodinné situace: Tomáš se narodil v roce 2008. Chlapec je „jedináček“. V současné době je v péči své matky, otec je v rodném listě uveden, neprojevil však zájem po celou dobu pobytu dítěte.

Pobyt ve ZDVOP: Chlapec je aktivní až hyperaktivní povahy (diagnostika nebyla doposud provedena). Již při prvním setkání s chlapcem je zřejmá řečová vada – dyslálie, která velmi znesnadňuje porozumění chlapci. Velkou skupinu hlásek úplně vynechává nebo nahrazuje snazšími. V současné době má zajištěnou péči logopedky. S řečovým problémem všeobecně má velké problémy. Když je to nevhodné mluví příliš nahlas (až křičí), pokud má mluvit je naopak zamlklý. Chlapci byla zajištěna docházka do první třídy ZŠ. Chlapec projevuje velký zájem o matematiku. Naopak čeština mu jde velmi špatně. Ve škole je jeho chování velmi špatné. Bývá často napomínán ze strany třídní učitelky i vychovatelky v družině. Jen velmi špatně dokáže udržet záměrnou pozornost a vyrušuje. V zařízení s pracovníky vychází dobře. Občas však nerespektuje jejich požadavky. Nesnaží se navazovat kontakty a komunikovat. S vrstevníky v zařízení vychází dobře. Je kamarádský. O matce moc nemluví a neprojevuje vůči ní silnější citové emoce. Rád tráví čas venku, procházkami, projížděkami na kole a sáňkovaním. Zapojuje se do každé sportovní aktivity. Při malování a výtvarných činnostech je velmi snaživý. Velmi rád poslouchá hudbu, tancuje a cvičí. S radostí, ale s velkou obtíží se učí básničky a říkadla.

3.3.4 Kazuistika č. 4

Aneta (v době pobytu v ZDVOP 10 let)

Aneta je v ZDVOP umístěna na základě žádosti zákonného zástupce (matky), se kterou byla sepsána tří měsíční dohoda o poskytování péče. Důvod umístění je zajištění bezpečného prostředí dítěte (ochranný pobyt). Dívka je z důvodu minulých událostí v observaci a v péči psychologa.

Popis rodinné situace: Dívka se narodila v roce 2006. Nějakou dobu žila ve společné domácnosti s rodiči a 3 bratry. Po rozvodu byla spolu a bratry svěřena do péče matky a s ní a jejím přítelem pobývala ve společné domácnosti. Později byl nejstarší z nich svěřen do péče jiného rodinného příslušníka z důvodu psychiatrického onemocnění, které matka nezvládala korigovat. Dva mladší bratři přes týden pobývají na internátě speciální školy. Jednomu z nich bylo taktéž diagnostikováno psychiatrické onemocnění. Z důvodu zajištění bezpečného a ochranného prostředí dívce, byla matka nucena jí umístit do ZDVOP na dobu 3 měsíců. V současné době udržuje s matkou telefonický kontakt.

Pobyt ve ZDVOP: Aneta se jeví jako velmi příjemná a hodná dívka. Je společenská a kamarádská. Je komunikativní a nebojí se rozebírat své problémy, povídá si ráda. Aneta nemá žádné zdravotní problémy. Dívka je společně s dalšími čtyřmi dětmi mimo hlavní

budovu zařízení. Zde Aneta obývá pokoj s patnáctiletou dívkou. Mezi sebou mají velmi dobré vztahy a tráví spolu čas. Mimo to, vychází Aneta dobře i s dalšími dětmi (3 mladší chlapci) se kterými si ráda hraje, stará se o ně a pomáhá jim. Po přijetí do zařízení, začala dívka navštěvovat místní základní školu. Po příchodu se jí výrazně zlepšil prospěch z českého jazyka, kde má problém se čtením a diktáty. Pracovníci mají podezření na doposud nedagnostikovanou dyslexii a dysgrafii. V jiných předmětech se Aneta velmi snaží. Mezi její největší zájmy patří kresba a pracovní činnosti. V místě svého bývalého bydliště také navštěvovala akrobatický kroužek. V době jarních prázdnin absolvovala příměstský tábor. Pomoc při domácích pracích zvládá velmi dobře, ale vykonává je nerada.

3.4 Průběh sezení

Kristýna

Téma č. 1: Smutek

Pomůcky: kniha s pohádkou (*O jedličce – Jana Hejnová*), papír, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Začátek sezení byl věnován povídání o knížkách (jaké pohádky má ráda a jaké hrdiny preferuje). Při sezení měla dívka neklidné projevy, vrtěla se a zajímaly ji spíše věci kolem. Po přečtení pohádky, hodnotila knihu kladně. Líbily se jí ilustrace v knize. Při povídání a následných otázkách však potřebovala nápovědy. Velmi dobře pochopila podobnost jejího příběhu a příběhu malé jedličky. V návaznosti na to se rozpovídala o tom, že i ona bývá smutná, protože nemůže být pořád s maminkou.

Na konci sezení byla biblioterapii propojena s výtvarnou prací. Kristýna dostala za úkol namalovat situaci, kdy byla jedlička nejvíc šťastná. Dívka v kresbě spojila dvě rozdílné situace – jedlička byla ozdobená jako vánoční stromeček a byly pod ní dárky, ale zároveň svítilo slunce a modrá obloha (viz přílohy).

Téma č. 2: Strach

Pomůcky: kniha s pohádkou (*Baobaba a jiné příběhy – Strašidlo pod postelí - Zuzana Pospíšilová*), pracovní list (viz přílohy), výtvarné potřeby

Průběh sezení: Proti minulému sezení, byla při čtení velmi soustředěná a pozorně poslouchala. Po přečtení byl shrnut děj s pomocí otázek. Kristýna se poté rozpovídala o strašidle, které je pod její postelí. Společně jsem se rozhodly, že situaci vyřešíme.

K dispozici byl připravený pracovní list (viz přílohy). Kristýna dostala za úkol vymyslet a namalovat do okýnek věci, díky kterým je šťastná. Namalovala psa, kterého mají doma a její maminku. Dále jídlo, které když mají na oběd, tak je šťastná a nakonec své nejoblíbenější hračky. Na konci sezení bylo vymyšleno zaříkávadlo proti strašidlům a bubákům. Protože, je dívka předškolního věku, byla při vymyšlení nutná dopomoc. Zaříkávadlo bylo sestaveno následovně: „*Bubák nebo strašák?*“. „*Za co ho vytáhneme zpod tvé postele?*“

*Bubák, bubák ušatý,
Vytáhnou ho za paty.
Teď už se ho nebojím,
Lampou na něj posvítím.*

Téma č. 3: Plus a mínus

Pomůcky: kniha (*Jako ty! – Stefan Gammel*), pracovní list, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Dívka byla při předčítání velmi klidná a věnovala knize pozornost. Všímal si ilustrací v knize (chtěla si sednout, co nejbliže) a hovořila o nich. Velmi se jí líbil šťastný a veselý konec knihy. Při povídání o knize se vyjadřovala spíše v kratších větách, ale příběh znala dobře. S pomocí otázek byla zavedena k tématu: „*co ty a kamarádi?*“. Vyprávěla, jak je pomoc přátelům důležitá a uvedla příklad, kdy ona sama pomáhá mladším dětem v dětské buňce v zařízení. Na druhou stranu říkala, že ne každý kamarád pak pomáhá na oplátku jí.

Dále byly rozebírány vlastnosti a věci, které na sobě máme nebo naopak nemáme rádi. Vysvětlili jsme si, jaké chyby a přednosti může mít člověk. Na pracovní list *Plus a mínus* byly vymyšleny věci, které na sobě Kristýna má ráda a věci, které na sobě ráda nemá. Ze sezení odcházela velmi usměvavá a spokojená, že na sobě našla tolik dobrých věcí.

Téma č. 4: Hra a prohra

Pomůcky: vlastní příběh (*Pohádka o princezně, která nechtěla prohrávat*), obrázky emocí

Průběh sezení: Příběh Kristýnu velmi bavil. Pokud něčemu nerozuměla nebo to neznala, zeptala se (např. co to je desková hra). Příběh si pamatovala velmi dobře, včetně jmen postav. Při společném povídání se přiznala, že i ona sama se občas při prohře velmi naštvě, což bylo cílem sezení.

V následné aktivitě měla dívka za úkol zakroužkovat a vybarvit pocity, jaké by měla mít po prohře a vysvětlit proč. Aktivita jí velmi bavila. Začala i vysvětlovat, proč např. neplakat, nezuřit, atd.

Téma č. 5: Relaxace a jóga

Pomůcky: *Pohádka o zvědavém větríku* (viz přílohy), mandala, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Poslední sezení s Kristýnou probíhalo v duchu relaxační literatury. Vybrána byla *Pohádka o zvědavém větríku*, která propojuje pohádkové vyprávění, relaxaci, zapojení fantazie a cvičení jednoduchých póz z jógy. K pohádce byl také zvolen hudební prvek – relaxační hudba. Dívka byla velmi spokojená, cvičení jí bavilo a příjemně se u něj uvolnila. Po cvičení si vybrala jednu z mandal a pět pastelek, jejichž barva se jí momentálně líbila nejvíce.

Pavel

Téma č. 1: Nepslušnost

Pomůcky: kniha (*O neposlušné Johance - Baobaba a jiné příběhy - Zuzana Pospíšilová*), bílý papír, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Při předčítání byl Pavel velmi soustředěný a uvolněný. Na příběh reagoval úsměvy a překvapenými výrazy. Na otázky k zamyšlení reagoval pohotově a správně. Příběh znal do detailů. Následovalo společné vymýšlení: „*A co kdyby ...?*“. Byla vymyšlena situace, kdy Johanka mohla zlobit, a chlapec byl dotázán, co by měla v tomto případě Johanka udělat. Chlapec odpověděl správně, příběh pochopil. Následovalo povídání o situaci, kdy mu maminka nebo některá teta radily, co dělat nemá, a i přesto to udělal. V poslední části dostal chlapec za úkol namalovat libovolnou situaci, která se stala Johance v knize a popsat, co se na obrázku zrovna děje. Chlapec se velmi snažil a u malování po celou dobu komunikoval.

Téma č. 2: Dítě je dítě

Pomůcky: kniha (*Dítě je dítě - Brigitte Weningerová*), pracovní list (viz přílohy)

Průběh sezení: Chlapec byl při předčítání opět klidný a soustředěný. Při čtení si prohlížel ilustrace a vhodně reagoval na text (což nebylo rušivé, protože vždy čekal na dočtení stránky,

aby mohl sdělit své pocity). Po přečtení o knížce mluvil samostatně, ale nepodařila se mu postřehnout nejdůležitější část knihy. Po zopakování si s pomocí spojil situaci v knize se svou situací a vyprávěl o tom, že to je jak on a jeho mladší bratr. Také vyprávěl o tom, že je teď moc šťastný, stejně jako žabky v knize. Poté jsme si povídali o tom, co potřebuje on, aby byl šťastný. Nakonec dostal pracovní list k vyplnění. Byl snaživý. Ve zbytku času namaloval postavy, které se mu v knize líbily nejvíc. Při malování byl upovídaný. Velmi se těšil na další sezení.

Téma č. 3: Konec pohádky

Pomůcky: kniha (*Nedokončené pohádky - Zdeněk K. Slabý*), papír s obrázkem rozložené knihy

Průběh sezení: Chlapec si vybral příběh z knihy *Nedokončené pohádky – O ježibabě a jejím koštěti*. Pozorně si poslechl začátek příběhu. Příběh ho zaujal a občas se i pousmál. Poté byl společně zpracován konec pohádky (viz přílohy) – chlapec nepotřeboval téměř žádnou dopomoc při dokončování pohádky. Při zapisování na papír se dokonce snažil slabikovat slova a diktovat je. Byl kreativní, tvořivý a bylo vidět jeho značné zaujetí. Nakonec byly z knihy přečteny ještě dva další alternativní konce a chlapec zhodnotil, který konec se mu zdál nejlepší. Preferoval svůj vlastní vymyšlený konec, protože jako v jediném si ježibaba uvědomila svou chybu a začala se chovat k lidem i věcem lépe. Chlapec odcházel velmi spokojený a „tetám“ na oddělení nadšeně ukazoval své dílo.

Téma č. 4: Komiks

Pomůcky: kniha (*Nedokončené pohádky - Zdeněk K. Slabý*), práce s vymyšleným koncem z minulého sezení

Průběh sezení: Na čtvrtém sezení bylo navázáno na pohádkový příběh z minulého sezení. Chlapci byl postupně příběh předčítán. Společně byl zpracován komiks. Chlapce práce bavila, protože tak mohl spojit psaní i kreslení. Občas byl při kreslení nejistý, jestli zvládne takovou situaci namalovat. Ze začátku vyžadoval pomoc u psaní textu do bublin. Poté, se rozhodl, že je bude psát sám (výsledek viz přílohy).

Téma č. 5: Co by se stalo, kdyby ...

Pomůcky: kniha (*Co by se stalo, kdyby ... - Daisy Mrázková*), papír, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Na začátku bylo vysvětleno, co znamená slovo fantazie. Chlapec uvedl příklad, jak využívá fantazie on. Poté dostal pokyn, aby si představil, že hlavním hrdinou knihy je on sám. Postupně byla kniha prolistována. Chlapce napadalo mnoho jiných situací, co by se v dané situaci stalo. Následovala aktivita, kdy bylo chlapci zadáno, aby on sám vymyslet nějakou podobnou situaci. Napadlo ho: „*Co by se stalo, kdybych spadl a rozbil si koleno?*“ Namaloval náplast, vodu na umytí rány a sladkost, kterou by dostal, aby ho to méně bolelo. Na konci sezení byl proveden krátký rozhovor na ukončení sezení.

Tomáš

Téma č. 1: A a S

Pomůcky: kniha (*Ondráškova abeceda - Lenka Kosková Třísková*), básnička, papír, výtvarné potřeby

Průběh sezení: U čtení byl chlapec velmi neklidný, prohlížel si místnost. Stále se snažil nalézt vhodnou polohu. Při společném povídání se však zapojoval. Text příběhu znal, upozornil na dvě hlavní písmenka. Poté byla vybrána básnička na písmeno A, která ho velmi bavila (viz přílohy). Ihned po příchodu zpět do rodinné buňky, nadšeně recitoval básničku přítomné pracovníci. Chlapec také dostal k dispozici papír s velkými písmeny A a S (viz přílohy) a dostal úkol vybarvit si písmenka podle svých představ a namalovat k nim, co jen bude chtít. Tomáš zapojil svoji fantazii a kolem písmen začal malovat věci, které začínají na tato písmenka (auto, ananas, sluníčko, atd.) – při malování nemluvil, snažil se soustředit se.

Téma č. 2: R a T

Pomůcky: kniha (*Ondráškova abeceda - Lenka Kosková Třísková*), básnička, Ztracená písmena, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Při čtení byl Tomáš klidnější než na minulém sezení a poslouchal. Příběh se snažil vyprávět sám v krátkých větách. Neznal však důležité body příběhu. Básnička na písmeno T (viz přílohy) ho velmi bavila. Chtěl připojit i pohybovou část. Oproti minulé básničce měl větší problémy s výslovností. Text básničky si nepamatoval, tak dobře jako minule. Pohybovou část zvládl skvěle. Nakonec byla připravená aktivita Ztracená písmenka

– v obrázku Tom našel schovaná písmenka velmi rychle. S nadšením pak obrázek dále vybarvoval. Na konci se ptal, kdy proběhne další sezení.

Téma č. 3: Z, Ž, a B

Pomůcky: kniha (*Ondráškova abeceda - Lenka Kosková Třísková*), obrázky a slova na probraná písmena

Průběh sezení: Při čtení byl chlapec velmi neklidný a vrtěl s sebou. Byl ale všímavý, již po pár větách přišel na to, jaké písmenko bude v daném příběhu figurovat. Dokázal hovořit ve velmi stručných větách. Po každém z příběhů byla připravena aktivita - přiřazování slov k obrázkům začínající na daná písmenka. Všechna písmenka, která byla ve slovech použita, se již ve škole učil. Čtení mu dělalo velké obtíže. Tomáš zvládl spojovat písmena do slabik, ale celá slova vytvářel velmi špatně. Nakonec proběhla s pomocí obrázků hra: *Najdi slovo*. Chlapec se měl obrátit směrem od stolu a mezitím byl jeden z 9 obrázků na stole odebrán. Poté měl v co nejkratším čase nalézt, který obrázek na stole chybí a mezi textovými kartičkami nalézt slovní spojení. Aktivita ho velmi bavila.

Téma č. 4: A a O

Pomůcky: kniha (*Ondráškova abeceda - Lenka Kosková Třísková*), papír s písmeny A a O, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Již před sezením byl velmi rozjívěný, takže mu dělalo velký problém se na začátku uvolnit. Stále si přisedával, kopal nohama atd. Po chvíli byl proto vyzván, aby se aktivněji zapojil a pokaždé, když uslyší slovo, které začíná na písmenko A, provede signál. Chlapec se lépe soustředil a snažil se hledat slova. Následovala aktivita: *Ochočená písmenka*. Na papír byla napsána dvě písmena z kapitoly. Chlapec měl za úkol vymyslet slova na daná písmenka, a ty jsme zapisovaly kolem písmen, abychom je ohraničili, a tím pádem si je „ochočili“ (hlavní cíl toho, o co hlavní hrdinové v knize usilují). Chlapec se snažil. Ke konci však potřeboval nápovědy. Aktivita ho velmi bavila a zaujala.

Téma č. 5: H a CH

Pomůcky: kniha (*Ondráškova abeceda - Lenka Kosková Třísková*), tvrdý papír s obrázkem kufru, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Poslední sezení s chlapcem se konalo den před jeho odchodem ze ZDVOP zpět k matce. Již před sezením byl chlapec velmi divoký a rozjívený. Dostal na výběr, o jakém písmenku si přečteme příběh. Tomáš si vybral písmeno H. Při předčítání se nejdříve velmi vrtěl, ale po zaujetí správné pozice byl klidnější. Příběh hodnotil kladně. Nakonec bylo dopovězeno, jak kniha dál pokračuje. Poslední aktivitou byla aktivita s názvem *Kufr* (viz přílohy). Společně byly do kufru zapisovány všechny okamžiky a zážitky, které ve ZDVOP zažil a lidé se kterými se seznámil. Aktivita ho velmi bavila.

Aneta

Téma č. 1: Seznámení

Pomůcky: kniha (*Heidi děvčátko z hor – Johanna Spyri*)

Průběh sezení: S dívkou bylo nutné se seznámit, představit se, říci, co budeme dělat. Z toho důvodu byla zvolena *Heidi děvčátko z hor*, která se nezaměřuje na konkrétní problém. Kniha reflektuje změny v životě – dívka totiž zažívala čerstvé odloučení od rodiny (taktéž změny v životě). Sezení bylo zahájeno předčítáním. Po první kapitole se však dívka zeptala, zda si můžeme vyměnit role. Často chybovala a domýšlela si slova, ale byla velmi spokojená a čtení jí bavilo. Při společné diskuzi o ději knihy dokázala nalézt spojitost mezi ní a příběhem. Na příště si vyžádala pokračování ve stejné knize. Byla velmi zvědavá, jak bude příběh pokračovat. Dostala za úkol namalovat něco, co se změnilo v jejím životě.

Téma č. 2: Čtení

Pomůcky: kniha (*Heidi děvčátko z hor – Johanna Spyri*), mandala, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Po předchozí domluvě s Anetou pokračovala práce s knihou *Heidi děvčátko z hor*. Dívka namalovala obrázek, který byl zadáný na minulém sezení. Na obrázek namalovala dívku, se kterou pobývala v pokoji odloučeného pracoviště ZDVOP. Proti minulému sezení četla malinko lépe – zejména proto, že tolik nespěchala a nedomyšlela si vlastní slova. Po vystřídání ve čtení dostala na výběr z mandal, které si měla příležitost vymalovat. Při práci bylo vidět, že je velmi soustředěná a vhodně reaguje na text. Při konečném vyprávění příběhu vyprávěla příběh i s velkými detaily. Občas si pamatovala i monolog konkrétní postavy v knize.

Téma č. 3: Strom změn

Pomůcky: kniha (*Heidi děvčátko z hor – Johanna Spyri*), obrázek stromu a listů, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Sezení bylo zahájeno pokračováním v knize. Aneta ukázala svou velmi dobrou paměť a hned při zahájení poznamenala, na jaké stránce bychom měly pokračovat. Dívka chtěla číst sama již od začátku. Během četby dívka občas odbočovala a měla ke knize své poznámky (např. ji zaujalo, že hrdina z knihy nosil dřeváky). Po předčítání následovala aktivita *Strom změn* (viz přílohy). Aneta dostala za úkol vybrat si obrázek stromu a druhý nechat pro Heidy. Za Heidy pracovala autorka bakalářské práce. Na předem připravené lístečky byly napsány různé změny, které nastaly v jejím životě. Tvorba jí velmi bavila a byla kreativní. Také poznamenala, že by byla ráda, kdyby Heidy existovala, protože by si určitě rozuměly a byly by dobré kamarádky.

Téma č. 4: Tvůrčí psaní

Pomůcky: kniha (*Heidi děvčátko z hor – Johanna Spyri*), papír s obrázkem otevřené knihy

Průběh sezení: Sezení bylo zahájeno četbou dvou kapitol. Bylo znát jisté zlepšení četby a velká soustředěnost na knihu. Následovalo tvůrčí psaní. Na pracovní list s obrázkem otevřené knihy byla společně vymyšlena další kapitola. Ze začátku Aneta potřebovala dopomoc (např. kdo se v kapitole objeví, kde se bude děj konat), později se však do práce dostala a sama ji vymýšlela. Na konci sezení Aneta požádala, zda by si knihu mohla půjčit a přečíst si něco sama.

Téma č. 5: Dopis

Pomůcky: kniha (*Heidi děvčátko z hor – Johanna Spyri*), papír, dopisní obálka, výtvarné potřeby

Průběh sezení: Na začátku sezení Aneta vyprávěla o tom, co proběhlo v knize, kterou četla. Za týden zvládla velké množství stran. Poté byla společně přečtena jedna kapitola a následovala společná aktivita. Aneta dostala za úkol napsat dopis pro Heidy. K dispozici dostala dopisovou obálku, kterou nadepsala a namalovala známku. Při psaní byla velmi samostatná a nápavitá. V dopisu se Heidy vyptávala na podrobnosti, které se v knize nedočetla. Dokonce jí na konec dopisní namalovala obrázek. Na konci sezení proběhl rozhovor.

3.5 Reflexe od dětí

Jako způsob zjišťování reakce dětí na provedené biblioterapeutické sezení byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl proveden se všemi čtyřmi dětmi, která sezení absolvovala a probíhal ve stejné místnosti jako sezení. Odpovědi dětí byly zaznamenány písemně. Ke každému dotazovanému dítěti byl připraven seznam otázek nebo oblastí otázek. Otázky byly přizpůsobeny dle situace. Délka rozhovoru nepřesáhla 5 minut.

K interpretaci dat byla využita metoda vytváření trsů. Tato metoda slouží k tomu, abychom seskupovali určité výroky do skupin a to na základě podobnosti (Miovský, 2006)

Během analýzy rozhovorů metodou vytváření trsů byly identifikovány tyto **kategorie**:

1. Zábavnost biblioterapeutických sezení

Biblioterapeutická sezení byla dětmi vnímána jako zábavná a zajímavá. Všechny děti hodnotily biblioterapeutická sezení kladně. Svědčí o tom následující autentický výrok:

Aneta: „*Bylo to super. Líbilo se mi, že jsme mohli číst, pak kreslit a že jsme mohli dělat různý věci. A to je asi vše.*“

2. Preference knih a příběhů

Každé z dětí vybralo knihu (kapitolu), která jej při biblioterapii zaujala nejvíce. Děti si dokonce vzpomněly, o čem vybraná kniha (kapitola) byla.

Pavel: „*O té myšce, co jsme četli na začátku, jak se starala o žabičky. Pak ještě tohle, co teď děláme.*“ (chvilí přemýšlel) „*Jo a ještě ta o té Johance byla super. Jak neposlouchala rodiče.*“

S formulací odpovědi měl problém jen Tomáš, který potřeboval při výběru pomoci (zopakovat vše, co jsme přečetli)

Tomáš: (chlapec mlčel)

Terapeut: „*Pamatuješ si třeba, jak se potkali s písmenkem S a ty je omotali? Nebo když se potkali ve tmě s písmenkem T?*“

Tomáš: „*C... teda H a CH. S Honzou, chorobou a dalšíma.*“

3. Preference následujících aktivit

Každé dítě samostatně zformulovalo odpověď na otázku, jaká aktivita je zaujala nejvíce. Děti nejčastěji preferovaly výtvarné a tvůrčí aktivity.

Kristýna: „*To.*“ (ukázala na obrázek, kde kreslila, co jí dělá šťastnou) „*Kreslit to, mě bavilo. Jo a ještě tady to, jak jsme dneska měli pohádku a cvičili u toho.*“

Pavel: „*Jak jsme vymýšleli pohádku, a pak ještě psali komiks. Z toho všeho mě to bavilo úplně nejvíce.*“

4. Důvod, proč je důležité umět číst

Na otázku dokázali odpovědět dvě děti (Pavel a Aneta). Další dvě nedokázali ani s povzbuzením a pomocí přijít na žádný důvod.

Pavel: „*No protože se naučíš číst. Protože se toho hodně dozvíš. Že není dobré v lese utíkat. A taky, že třeba není dobré sedat si v lese na pařez, protože tam je. Mmmm. Jak se jmenuje?*“

Terapeut: „*Myslíš smůlu?*“

Pavel: „*Jo, přesně. Smůla.*“

Aneta: „*Že to je napínavý, když se tam něco děje. A že prostě můžeš mít zájem. Dozvíš se něco nového o světě. A zlepšíš se ve čtení.*“

3.6 Diskuze

Během biblioterapeutických sezení bylo zjištěno několik závěrů. Tvorba a realizace biblioterapeutických sezení není náročná z hlediska financí a techniky, ale klade vysoké nároky na časovou přípravu osoby, která jí bude provádět. Je tomu tak také z důvodu nedostatku odborných knih či vědeckých prací, které by se zabývaly podrobněji metodikou nebo výběrem vhodných knih pro každou skupinu klientů. Biblioterapeut si také velmi často musí vytvářet sám vlastní pomůcky, vymýšlet následující aktivity nebo upravovat a vymýšlet pohádky.

Budeme-li hodnotit, jaký vliv měla provedená biblioterapie na děti, zaměříme se na každé dítě zvlášť.

Kristýna se každé biblioterapeutické sezení velmi těšila a chodila na něj s velmi dobrou náladou. Má velmi ráda individuální aktivity, kdy je pozornost věnována pouze jí. Kristýna nemá žádné konkrétní problémy, proto byla biblioterapeutická sezení zaměřena na různá témata (např. strach, vztahy, relaxace). Již před sezením bylo zřejmé, že má velmi dobrý vztah ke knihám a má ráda předčítání. Při čtení vyžadovala blízkost předčítajícího a vhodně reagovala na text. Samostatný projev a vyprávění o knize jí dělalo problém, ale s pomocí otázek byla schopná dojít k „jádro“ knihy. U každé z aktivit bylo spatřováno zaujetí.

Z **Pavla** po celou dobu sezení sršela velmi dobrá nálada. Byl velmi kreativní a vnímavý. Zároveň byl komunikativní a přátelský, a proto s ním byla práce velmi zábavná. Jediné, co občas narušovalo sezení, byla jeho upovídanost. Velmi rád vyprávěl i o věcech, co s knihou aktuálně nesouvisely (např. o tom, co dělal). Při diskuzi a rozboru děje pohádky se zapojoval aktivně a vhodně komentoval děj. Chlapec nemá žádné výrazné problémy, proto byla sezení zaměřena na rozličná témata, např. výchovný problém (neposlušnost), psychosociálně orientovanou literaturu a tvůrčí činnosti. Chlapce velmi bavily všechny činnosti, ale jak sám zmínil, nejlepší pro něj byly aktivity tvůrčí. Na každé sezení chodil s velmi dobrou náladou a knihu dobře poslouchal. Po ukončení pátého sezení se Pavel dožadoval, zda by bylo možné, jít si společně ještě někdy číst. Chlapec má kladný vztah ke knihám. Pokud si knihu půjčil, zacházel s ní s velkou opatrností.

Jak již bylo řečeno, **Tomáš** je dítě s řečovou vadou. Biblioterapie proto byla zaměřena zejména na rozvoj a zlepšení řečových schopností. Sezení narušoval jeho hyperaktivní projev chování, při kterém bylo nesnadné ho uklidnit a dostat ho blíže do příběhu knihy. Se

zvolenou knihou byla autorka práce velmi spokojená, proto splnila všechna očekávání. Příběhy Tomáše velmi bavily a pamatoval si je i na následujících sezeních. Co se týče zvolených aktivit, Tomáše všechny velmi bavily a byla vidět jeho velká zainteresovanost. Na každé sezení se velmi těšil. Pouze u posledního byl viděn značný neklid chlapce, který může být přisuzován rozrušení z toho, že měl být následujícího dne přemístěn zpět do péče matky. Neklid velmi narušil i rozhovor, při kterém buď dlouho mlčel a neodpovídal vůbec nebo odpovídal krátce a jednoslovně. Při dlouhodobější spolupráci by biblioterapie mohla zlepšit jeho řečové schopnosti (samozřejmě v součinnosti s návštěvami logopedky).

Aneta byla při všech sezeních komunikativní, zvědavá a snaživá. Již na prvním sezení odbourala svou počáteční stydlivost. Vybrána byla kniha *Heidy děvčátko z hor*. Kniha splnila všechna očekávání a dívku velmi bavila. Dokonce tak, že o ní ve škole napsala slohovou práci. V průběhu aplikace biblioterapie se velmi změnil její přístup ke čtení. Na prvním sezení sdělila, že čtení ráda nemá, protože jí nejde a má z něj špatné známky. V průběhu sezení si čtení oblíbila a knihu si dokonce vypůjčila, aby mohla číst i ve volných chvílích. Na posledním sezení zdůraznila to, že se jí ze čtení zlepšil školní prospěch. O knize a přečteném dokázala hovořit se zaujetím. Často si pamatovala i to, co daná postava v knize řekla. Následné aktivity plnila se zaujetím.

3.7 Praktická doporučení

V poslední části bakalářské práce se pokusíme navrhnout jednoduchý model realizace biblioterapie v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Budeme vycházet především ze zkušeností, které se naskytly v průběhu realizace biblioterapie. Z části také budeme čerpat z odborné literatury na příbuzná témata nebo cizojazyčné literatury a internetových zdrojů. Na úvodu kapitoly se budeme zabývat vhodností využití biblioterapie v zařízení. Dále se zaměříme na osobu biblioterapeuta, který hraje velmi důležitou roli v celém procesu. Aby biblioterapie působila tak, jak má, je důležité ji správně načasovat, zvolit vhodné místo pro její realizaci a předem si určit, jaký bude mít postup. V dalších částech se poté budeme zabývat metodikou výběru forem a domén. Na závěr nastíníme příklady vhodných knih, které je možno v ZDVOP použít.

Vhodnost využití biblioterapie

Existuje mnoho důvodů pro to, aby děti pobývaly v péči ZDVOP. Vhodnost použití biblioterapie, tak záleží na posouzení personálu zařízení a hlavně na tom, zda existuje někdo, kdo se bude dětem v tomto ohledu věnovat. Biblioterapie může mít prospěch hlavně z důvodu vyšší úrovně péče, výchovy či vzdělávání dětí. Mimo to může mít využití biblioterapie i mnohé jiné výhody. Literatura jim může pomoci při řešení jejich každodenních obtíží i závažnějších situací a to na úrovni rozumové, citové a mravní. Bývá také zdrojem pomoci při pochopení lidské interakce a posílení empatie dítěte.

Velmi důležité je, uvědomit si, že ani biblioterapie není všemocná a nemá možnost vyřešit vše. Jedná se pouze o doplňkovou možnost, jak zlepšit situaci dítěte v ZDVOP. Domníváme se, že je velmi malá šance, aby jako biblioterapeut působil zkušený psycholog, nebo psychoterapeut. Jen ti mají totiž oprávnění řešit problém dokonale do hloubky. Musíme si proto při aplikaci uvědomit jisté hranice svých možností.

Osobnost biblioterapeuta

Hned na začátek je nutné říci, že je pravděpodobně možné směřovat dítě k tomu, aby si aplikovalo biblioterapii na sobě samém. O takové formě se zmiňujeme v kapitole 1.3 *Formy biblioterapie*. Domníváme se však, že u dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je mnohem vhodnější forma práce spolu s terapeutem. Ten je dětem spolu s knihou, schopen poskytnout snazší cestu pro pochopení morálního úsudku, a také může pomoci při řešení

dilemat. Nicméně, proces biblioterapie není závislý jen na kognitivním učení, ale spíše na možnosti odhalit potlačované či nevědomé prožitky dítěte. K těmto prožitkům je jen málokdy dítě schopno dojít samo bez terapeuta. Nakonec je také důležité si uvědomit, že dítě nemusí knihu pochopit nebo si jí může nesprávně vyložit. Pro snazší pochopení uvedeme příklad:

Terapeut vybere pro dítě knihu, jejíž hlavní hrdina právě prožívá období smutku z důvodu ztráty otce a řeší dilema, jaký být šťastný. Dítě se může ztotožnit již s touto fází a z důvodu silných emocí si nevšimne, jak hrdina došel k pozitivním emocím. Je proto důležité dítěti vyjasnit například to, že pocit smutku časem zeslábně a že by zesnulý rodiče rád viděl své dítě znovu šťastné.

Nezbytnou součástí průběhu biblioterapie, je proto někdo, kdo bude v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc aktivity vymýšlet, zajišťovat a uskutečňovat. Může se jednat například o psychologa, lékaře, speciálního pedagoga, případně osobu, pečující v zařízení o děti. Možná je také externí spolupráce s knihovníkem, který bude do zařízení docházet. Dle České terminologické databáze a informační vědy je biblioterapeut definován jako „odborný pracovník využívající procesu čtení jako pomocného prostředku při působení na uživatele, kteří se vyrovnávají s osobními emocionálními, mentálními a sociálními problémy“ (Planková, 2003). Schopnosti terapeuta jsou závislé na předchozí kvalifikaci, ale také doplňování znalostí a vědomostí, supervizních konzultacích a mnohém dalším. Mimo profesní kompetence, je důležité zmínit také vlastnosti, kterými by měl být vybaven. Jedná se zejména o nápaditost, důslednost, svědomitost, vyšší frustrační toleranci, stabilitu a individuální přístup k dětem. Je nutné zmínit základní předpoklady práce s klientem, které nastínil humanistický psycholog Rogers (in Nykl, 2012). Jedná se o schopnost empatie, akceptace a kongruence. Vzhledem k osobní zkušenosti musíme říci, že je pro biblioterapeuta velmi dobré, pokud zná děti a věnuje se jim i mimo terapie. Správný biblioterapeut by měl vědět, jaké mají děti problémy, co je aktuálně trápí a mít tak schopnost navrhnout vhodné způsoby řešení. Je dobré znát záliby dětí, co je baví a co naopak nemají rády. Velmi důležitá je znalost a pochopení k dětské literatury, znalost novinek v dětské literatury a vhodný výběr.

Místo, čas a četnost setkávání

Chceme-li v ZDVOP provést léčbu s pomocí knih, měli bychom se zamyslet nad možnými prostory k realizaci a vhodným načasováním. Výběr místnosti je velmi důležitý

a musíme se nad ním zamyslet vzhledem k plánovaným aktivitám, které se zde budou odehrávat. Místnost, pro biblioterapii by měla být bezpečná, příjemná, vzdušná a dobře prosvětlená. Z hlediska nábytku je vhodné pohodlné místo k sezení, malá knihovna, místo s hračkami a výtvarnými pomůckami pro aktivity dětí. Místnost by také měla poskytovat dostatek prostoru k volnému pohybu a aktivitě. Pokud dítě místnost navštíví poprvé, je vhodné ho s ní seznámit a ukázat, kde nalezne potřebné.

Léčbu s pomocí knih je nutné správně načasovat. Musíme brát v úvahu, že dítě, které prošlo traumatickým zážitkem, nebude schopno řešit problém ihned. Realizace biblioterapie by se samozřejmě měla řídit harmonogramem ZDVOP, věkem dětí a především jejich zvyklostmi a návyky. Terapii proto nebudeme provádět například ve večerních hodinách, kdy mají menší děti již dobu spánkového režimu. Je proto vhodné, aby se biblioterapeut informoval o společných i individuálních aktivitách dětí. Vzhledem k délce sezení, je vhodné orientovat se dle věkové kategorie dětí a to v rozpětí třiceti až šedesáti minut. Dostáváme se tak do období, kdy je dítě schopné soustředit se a ne být prací unaveno. Důležitou roli zde může hrát také pravidelnost sezení, které by mělo probíhat vícekrát a ideálně v rovnoměrném rozložení, např. každý pátek. Jedno biblioterapeutické sezení obvykle nestačí, protože se nelze dostat až do jádra problému.

Postup při biblioterapii

Poté, co si vybereme cílovou skupinu, se kterou budeme biblioterapeutické sezení praktikovat a zvolíme si vhodné načasování a umístění v zařízení, je dalším bodem procesu vhodný výběr knihy. Je žádoucí, klást na ni velký důraz. Biblioterapeut musí v první řadě myslet na to, že úroveň knihy musí odpovídat věku a čtenářským schopnostem dítěte. Musí také zvážit, zda nemá dítě nějaké vývojové postižení, které by mohlo mít vliv na biblioterapeutický proces. Pokud bude pro dítě kniha příliš obtížná, nebude možné dosáhnout pozitivních účinků. Tematicky lehčí kniha, může být pro dítě či mladistvého urážkou (Perdeck, 1998). Daná kniha se musí shodovat s problémem dítěte a být tzv. paralelou k jeho vlastním životním zkušenostem. Problém nebo řešení situace musí být v knize prezentovány reálně. Na velmi důležitou záležitost při výběru knihy upozorňují autoři Badegruber, Pirkel (1994). Výběr knihy by podle nich měl být takový, aby se jméno hlavního hrdiny příběhu nebo pohádky neshodovalo se jménem dítěte či klienta. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na to, že terapeut musí při výběru respektovat individuální, rodinné, náboženské a kulturní specifika daného klienta.

Terapeut má dvě možnosti: buď zvolí jednu knihu, která bude čtena a probírána na několika sezeních, nebo na každé sezení vybere kratší příběh, pohádku. Vzhledem ke zkušenostem, pokládáme za vhodné u předškolních dětí a dětí mladšího školního věku volit několik krátkých příběhů. U starších dětí se pak může kniha logicky rozdělit (např. podle kapitol) a postupně je na sebe při práci navazovat.

U menších dětí je vhodné volit knihu, která má ilustrace nebo umožňuje dítěti kreslit své vlastní obrázky. Umožňuje mu to tak se mnohem lépe propojit s knihou. Je však důležité myslet na to, aby použité ilustrace odpovídaly měnícím se náladám a emocím postav a podporovaly, tak správné chápání dítěte. Děti v předčtenářském období preferují lidové a autorské poezie, pohádky a jednoduché příběhy z dětského života. U starších dětí se volí poněkud komplikovanější knihy a na ně navazující aktivity jako např. tvůrčí psaní - tvorba alternativního konce nebo vytváření deníku hlavního hrdiny (Fries, 2009). Beletrii bychom měli volit s důrazem na to, aby vhodně rozšiřovala porozumění tématu, zahrnovala jeho pochopení a povzbuzovala k sebereflexi a diskuzi. Budeme-li volit informační a vzdělávací literaturu, můžeme počítat s tím, že čtenáře obohatí o vysvětlení tématu a poskytne mu strategie pro normální situační chování (Ryan, 2009).

Při konkrétní práci s dítětem budeme volit metody hlavně dle toho, zda je dítě předškolního věku a zatím nečte nebo zda je již zkušeným čtenářem. Budeme-li pracovat s dítětem, které zatím nečte, je důležité si uvědomit, že právě předčítání či vyprávění pohádek bývá jedním z důležitých podnětů k rozvoji jeho představivosti, fantazie, k estetické a citové výchově a upevnění mateřského jazyka. Předčítání dle Vášové (1995) spočívá v uměleckém přednesu poezie a prózy. Mimo to bývá také předčítání prvním podnětem k budoucímu čtení (Lepilová, 2014). Badegruber a Pirkl (1994) ve své knize přináší tipy pro předčítání. Při předčítání je důležité najít si útulné místo, na kterém se nebudeme mačkat a každý bude mít dostatek prostoru a pohodlí. Dále je nutné postarat se o klid a vhodné osvětlení místnosti. Předčítatel musí při individuální i skupinové práci sedět na místě, ze kterého ho bude každý dobře slyšet. Důležité je vymezit si pro přečítání dostatečný čas – nespěchat a ideálně nedovolit, aby v průběhu mohl někdo přicházet či odcházet. Posledním tipem je, že by při předčítání mělo být každému jednotlivci ponecháno dostatek prostoru pro fantazii. Autoři proto nedoporučují přílišné zdůrazňování hlasu, mimiku či gestikulaci. Na druhou stranu je ale nutné zamezit tomu, aby bylo předčítání uspávající či monotónní. Pokud je předčítání pojímáno jako samostatná forma práce se čtenáři a jedná se např. o četbu na pokračování, je nutno stručně připomenout již přečtený

příběh a děj. Je také možné takové shrnutí provést spolu s dítětem a ověřit si tak jeho schopnost zapamatování.

Naprosto odlišná je práce s dítětem, které již čte. V tomto případě můžeme promýšlet, zda bude vhodné, abychom knihu četli společně s dítětem, nebo abychom dítěti na každé sezení zadávali knihu či část knihy a následné sezení koncipovali jen na vyprávění o přečteném a následných aktivitách. Vzhledem k tomu, že většinou děti, které se dostanou do péče ZDVOP, neměly s knihami vytvořený vztah (rodiče je nemotivovali k četbě, nepředčítali jim nebo neměli doma dostatečnou zásobu knih), je vhodné číst knihu společně s ním. Volba poté nastává v rozhodnutí, zda bude číst jen dítě nebo zda se s ním budeme v pasážích střídat.

Také se nemusíme bát propojit biblioterapii s jakoukoliv jinou expresivní terapií. Velmi dobře se dá využít např. arteterapie, taneční a pohybová terapie nebo muzikoterapie.

Volba forem a domén biblioterapie

Volba forem je při aplikaci biblioterapie zásadní a ovlivňuje celý terapeutický proces. Terapeut, knihovník nebo pracovník zařízení se musí rozhodnout, zda bude provozovat biblioterapii individuálně či skupinově. Obě formy s sebou nesou jistá specifika.

Individuální formu působení shledávám účinnější, ale zároveň náročnou časově i z hlediska metod působení. Výhodou je, že lze nejlépe poznat osobnost, schopnosti, potřeby a zájmy každého dítěte. Touto formou je také ovlivněn výběr literatury. V případě individuální formy je totiž možné ponechat dítěti jistou svobodu ve volbě knihy, a to především podle jeho preferencí a zájmů. Oproti tomu má práce se skupinou výhody, se kterými se při individuální formě nesetkáme. Jmenovat můžeme např. sociální učení s pomocí skupiny, vzájemnou podporu dětí, získání zpětné vazby nebo existenci skupinové dynamiky při terapii. Na druhou stranu se domníváme, že bude tato forma nevhodná, jedná-li se o děti, které jsou emočně citlivější nebo jsou stydlivé. Skupinová biblioterapie s sebou také nese vyšší nároky na organizovanost. A nakonec musíme zmínit také to, že děti přišly do ZDVOP z rozličných důvodů, není proto jisté, zda bude možné nalézt podobnou problematiku, které se budeme moci při společné terapii věnovat.

Budeme-li se zabývat volbou domén, kterou uplatíme, dostáváme se už k několikrát zmiňovanému tvrzení. Domény totiž budeme volit z ohledem na věk, schopnosti, dovednosti a především pak zájmy dítěte. Např. jedná-li se o dítě předškolního věku, budeme

jednoznačně volit pohádkoterapii nebo relaxační biblioterapii. Pokud budeme pracovat s dítětem staršího věku, je možné uplatnit například psychosomatickou či psychosociálně orientovanou biblioterapii, poetoterapii (lyrickou biblioterapii) nebo jiné.

Příklad vhodných knih pro děti v péči ZDVOP

Závěrečnou část bakalářské práce budeme věnovat doporučením dalších vhodných knih pro biblioterapii u dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Knihy členíme na dvě skupiny: knihy pro děti předškolního až mladšího školního věku a knihy pro děti staršího školního věku a dospívající. Záměrně v seznamu uvádíme jen beletrii, i když by se jistě dalo vyhledat i mnoho naučných knih. Vycházíme totiž z předpokladu, že biblioterapeutická práce s dětmi v tomto zařízení bude mnohem efektivnější s pomocí beletrie, ve které se budou moci sami najít, a ze které budou moct čerpat pozitivní zkušenosti. Seznam uvádíme jakou součást přílohy.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat a analyzovat možnosti využití biblioterapie s dětmi v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to především s pomocí metod tvůrčích, relaxačních a psychosomaticky či psychosociálně orientovaných. Na základě navržených a uzpůsobených metod práce byly pozorovány účinky biblioterapie na čtyřech vybraných dětech v zařízení.

V teoretické části je nastíněn základ biblioterapie, tj. bibliopsychologie a bibliopedagogika. Dále je zde definována biblioterapie a její prostředky, formy a postup při realizaci. Neméně důležité bylo také seznámení s warm-up technikami, které se zavádějí většinou do úvodů skupinových expresivních terapií. Značný prostor byl věnován čtyřem stěžejním biblioterapeutickým doménám.

V druhé kapitole teoretické části jsme se zaměřili na definování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s ohledem na jeho sociálně-právní charakter a vývoj. Dále byla vymezena právní úprava ZDVOP. Poslední dvě kapitoly zahrnovali obecné aspekty pobytu dětí a důvody pro umístění dětí.

V praktické části byla popsána zvolená metodologie a stanoven výzkumný cíl. V dalších částech práce jsme se pokusili cíl naplnit a zhodnotit jeho účinnost. Taktéž bylo nezbytné zpracovat případové studie vybraných dětí. Podstatnou část práce zaujímá popis chování a reakcí dětí, které se účastnily sezení.

Při aplikaci biblioterapeutických technik v praxi byla zvolena konkrétní instituce zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. S vybranými čtyřmi dětmi bylo absolvováno celkem 5 individuálních sezení po 30 až 60 minutách. Nezbytné bylo zvolit si vhodné místo a načasovat sezení. Byla vybrána rehabilitační místnost, kam některé děti pravidelně dochází z fyzioterapeutkou. Místnost je velmi příjemná a klidná. Sezení probíhala v období 5 týdnů o víkendech, kdy mají děti volnější režim a nechodí do mateřských a základních škol. Protože se autorka práce se třemi dětmi setkala již před aplikací biblioterapie, nebyl problém pro ně zvolit vhodnou literaturu i navazující aktivity. Děti neměli strach a nestyděli se. S posledním dítětem se seznámila na prvním sezení. Všechny aktivity byly vybrané z ohledem na věk dětí, jejich schopnosti a zájmy. Náměty byli čerpány z publikací a diplomových prací na podobné témata. Většinu technik však autorka vymyslela nebo

upravila tak, aby respektovali individualitu dětí. Ačkoliv byly praktikovány pouze individuální biblioterapeutické sezení, je možné zaměřit se i na skupinové lekce.

Poslední podkapitolu práce tvoří praktická doporučení pro realizaci biblioterapie v institucích podobného typu. Zprvu jasná představa byla komplikovaná nedostatkem publikací, proto jsme při této části museli pracovat spíše se zahraniční literaturou nebo literaturou na příbuzná témata. V příslušné kapitole promítáme postřehy, které jsme získali v teoretické části a které jsme si ověřili při aplikaci biblioterapie. Návrh může být velmi přínosný všem, kteří se rozhodnou aplikovat v zařízení biblioterapii a potřebují nastínit některé hlavní aspekty.

Z teoretické části bakalářská práce vyplynulo, že literatura a četba mají pozitivní vliv na zdravotní i psychický stav člověka, proto je vhodné zařadit ji do konceptu výchovy a péče o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Z naší provedené analýzy potvrzujeme výše uvedená tvrzení z teoretické části. Děti na biblioterapii reagují pozitivně a berou ji jako příjemné zpestření svého denního programu. Biblioterapie v tomto případě poskytuje široké spektrum činností a aktivit, kterými lze cíleně rozvíjet a obohacovat slovní zásobu, rozvíjet fantazii a tvůrčí činnosti dětí, řešit výchovné i psychické problémy, nebo se jen věnovat dítěti individuální formou a obohacovat, tak jeho denní program.

Bakalářskou prací na téma „Využití biblioterapie u dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“, bychom chtěli, navrhnu možná směry, kterými se lze vydat, rozhodnou-li se odborníci věnovat biblioterapeutické práci. Co se týče doporučení k další práci a rozšíření tématu, jistě by se nabízela možnost zpracování tématu na hlubší bázi, nebo také ověření na větším vzorku účastníků v širším věkovém rozpětí. Vhodné by také bylo biblioterapii aplikovat v delším časovém prostoru.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura a internetové zdroje

- 1 BADEGRUBER, Bernd a Friedrich PIRKL. *Příběhy pomáhají s problémy: metodika a 60 příběhů pro mateřské školy, základní školy a rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. Výchova dětí od 3 do 8 let. ISBN 80-85282-90-9.
- 2 BiblioHelp – léčba knihou [online]. © 2009–2010 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.bibliothelp.cz/knihy/pohadkoterapie>>.
- 3 *Biblioterapie* [online]. 2008. Inflow [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/files/inflowpriloha/Priloha6_2008.pdf>
- 4 Bibliotherapy: From books to health. *Benessere.com* [online]. Italy, ©1999-2016 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <<http://en.benessere.com/psychology/articles/bibliotherapy.htm>>
- 5 Co je pohádkoterapie? *BiblioHelp* [online]. Brno: Informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.bibliothelp.cz/co-je-pohadkoterapie>
- 6 ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- 7 DAVIES, Leah. *Using Bibliotherapy with Children* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <<http://www.kellybear.com/TeacherArticles/TeacherTip34.html>>
- 8 DIRKS, Kate-Lynn. *Bibliotherapy for the Inclusive Elementary Classroom*. Michigan, 2010. Senior Honors Theses. Eastern Michigan University.
- 9 DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- 10 Fairytale therapy. *Benessere* [online]. Italy, ©1999-2016 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://en.benessere.com/psychology/articles/fairytale_therapy.htm>
- 11 FRIES, Tod Harris. Something a Child can Understand: Bibliotherapy and its Potential Applications in the Foster care Environment. In: *Todd Harris Fries*. [online]. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <<http://toddharrisfries.weebly.com/something-a-child-can-understand-bibliotherapy-and-its-potential-applications-in-the-foster-care-environment.html>>
- 12 FRONKOVÁ, Veronika. *Příčiny umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Oldřich Matoušek.

- 13 FRUDE, Neil. Strategy for Enhancing Treatment Choice for Mental Health . In: *Health in Wales*. [online]. Wales. 2011. [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <<http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/documents/829/BPW%20Prescriber%20Information%20booklet%20.pdf>>
- 14 HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.
- 15 Klokánek. *Fond ohrožených dětí, z. s.* [online]. Praha 1: Fond ohrožených dětí, 2016 [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <<http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokank>>
- 16 KOVÁČOVÁ, Barbora a ed. *Výchova verzus terapia - hranice, možnosti, riziká: Zborník z medzinárodnej vedeckej liečebnopedagogickej konferencie konanej 8. a 9. novembra 2010*. 1. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. 2011. ISBN 978-80-223-3006-0.
- 17 LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- 18 Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/14304>>
- 19 LEPILOVÁ, Květuše. *Cesty ke čtenářství: vyprávějte si s námi!*. 1. vyd. Brno: Edika, 2014. ISBN 978-80-266-0112-8.
- 20 MACELA, Miroslav. *Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. k 21. 12. 2012* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha. 2012 [cit. 7. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf>
- 21 *Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany: pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Vydání první. Praha: MSPV, 2014. ISBN 978-80-7421-102-7.
- 22 MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- 23 MCINYRE, Tom. *Bibliotherapy* [online]. ©2000-2016. [cit. 2016-03]. Dostupné z: <<http://www.behavioradvisor.com/Biblio.html>>
- 24 *Merriam-Webster: An Encyclopaedia Britannica Company* [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/bibliotherapy>>

- 25 MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- 26 MÜLLER, Else. *Příběhy z měsíční houpačky: autogenní trénink pro děti od 4 let*. Vyd. 3. Překlad Eliška Závodná. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-624-7.
- 27 MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4172-7.
- 28 NEŠPOR, Karel. *Jóga, poezie, psychoterapie: (tušené světlo)*. 1. vyd. Praha: Avatar, 1997, 84 s. Srdce (Avatar). ISBN 80-85862-18-2.
- 29 NYKL, Ladislav. *Carl Ransom Rogers a jeho teorie: přístup zaměřený na člověka*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4055-3.
- 30 PARDECK, John T. *Using Books in Clinical Social Work Practice: A Guide to Bibliotherapy*. United States: Haworth Press, 1998. ISBN 9780789001207.
- 31 PETROŠOVÁ, Karla. *Vznik a vývoj bibliopsychologie*. Brno, 2005. Magisterská práce. Masarykova Univerzita v Brně. Vedoucí práce Daniela Hebnarová.
- 32 PILARČÍKOVÁ-HÝBALOVÁ, S. *Biblioterapia*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Slávka Pilarčíková- Hýbalová, 1997. 74 s.
- 33 PIPEKOVÁ, Vítková. *Terapie ve specialně pedagogické péči*. 2. rozš. Vyd. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001, 165 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5010-7.
- 34 PLANKOVÁ, Jindra. Biblioterapeut. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=find-c&local_base=KTD&ccl_term=wtr%3Dbiblioterapeut>
- 35 RAJDOVÁ, Iva. *Problematika dětského čtenářství a aktivity na jeho podporu*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Iluše Cejpková.
- 36 RYAN, Galen. *Bibliotherapy: Sensitive Topics in Your Library*. [online]. Resources For Sensitive Topics. 2009. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <<https://sites.google.com/site/resourcesonsensitivetopics/bibliotherapy>>
- 37 SHECHTMA, Zipora. 1999. *Bibliotherapy: An Indirect Approach to Treatment of Childhood Aggression* [online]. Israel [cit. 2015-05-08].
- 38 SHECHTMAN, Zipora. *Treating Child and Adolescent Aggression Through Bibliotherapy*. 1. vydání. New York: Springer-Verlag New York, 2009. ISBN 978-0-387-09745-9.

- 39 SVOBODA, Pavel. *Biblioterapie*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2013. 99 s. ISBN 978-80-244-3684-5.
- 40 SVOBODA, Pavel. *Poetoterapie*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1682-3.
- 41 ŠLAMBEROVÁ, Lucie. *Biblioterapie v prostředí veřejných knihoven*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Hana Landová.
- 42 ŠVAMBERK a kol. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCHJ]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4369-1.
- 43 TRUBAČOVÁ, Klára. *Reforma systému péče o ohrožené děti a novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. In: Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník z XI. celostátního semináře Brno, 12. - 13. 10. 2011. Brno: Triada - Poradenské centrum, o. s., 2011. 60 s. ISBN 978-80-260-1299-3. S. 17.
- 44 Úmluva o právech dítěte: Vláda České republiky. [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezinumluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>
- 45 VÁŠOVÁ, Lidmila a Milena ČERNÁ. *Bibliopedagogika: vysokoškolská učebnice pro stud. filozofických fakult studijních oborů 72-36-8*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 132 s. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
- 46 VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV, 1995. Knihovnictví. ISBN 80-85866-07-2.
- 47 VALEŠOVÁ MALECOVÁ, B. Studijní materiál k předmětu Terapie v Sppg - Biblioterapie. Praha : Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2011.
- 48 VAVŘINA, Jiří. *Orgány sociálně právní ochrany dětí a jejich činnost při pomoci ohroženým dětem*. Brno, 2010. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Antonín Řehoř.
- 49 VYMĚTAL, Jan a kolektiv. *Speciální psychoterapie*. 2. přepracované vyd. Praha. 2007. 396 s. Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1315-1
- 50 ZAJÍČKOVÁ, Klára. *Využití expresivních terapií v procesu léčby drogových závislostí*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Roman Hytych.

- 51 *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxii, 890 s. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-727-0.
- 52 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. *Právo na dětství: Interaktivní katalog* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <<http://katalog.pravonadetstvi.cz/sluzba/zarizeni-pro-deti-vyzadujici-okamzitou-pomoc/>>

Biblioterapeutická literatura

- 1 GEMMEL, Stefan. *Jako ty!*. Ilustrace Marie-José Sacré. Praha: Thovt, c2005. ISBN 80-903653-1-0.
- 2 HEJNÁ, Jana a Hans Christian ANDERSEN. *O malé jedličce*. Vyd. 1. Ilustrace Caroline Pedler. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-594-3.
- 3 KOSKOVÁ TRŠKOVÁ, Lenka. *Ondráškova abeceda*. První vydání. Ilustrace Andrea Tachezyová. Praha: Mladá fronta, 2015. Už umím číst (Mladá fronta). ISBN 978-80-204-3690-0.
- 4 MRÁZKOVÁ, Daisy. *Co by se stalo, kdyby--*. Praha: Baobab, 2012. ISBN 978-80-87060-65-0.
- 5 Pohádkové sestavy: Pohádka o zvědavém větříku. *Jóga pro děti* [online]. Jana Bartošová, 2012 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.jogaprodeti.cz/index.php/sestavy/pohadka>
- 6 POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Baobaba a jiné příběhy*. 1. vydání. Ilustrace Eva Chupíková. V Praze: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04029-5.
- 7 ŘÍHA, Bohumil. *Heidi, děvčátko z hor*. Ilustrace Jarmila Marešová. Praha: Axióma, 2013. ISBN 978-80-7292-270-3.
- 8 SLABÝ, Zdeněk Karel. *Nedokončené pohádky*. Vyd. 1. Ilustrace Adolf Born. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-186-0.
- 9 WENINGER, Brigitte. *Dítě je dítě*. Ilustrace Ève Tharlet. Praha: Thovt, 2006. ISBN 80-86969-30-4.

Legislativa

- 1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>

- 2 Novela zákona č. 401/2012 Sb., kterou se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupný také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-401>>
- 3 Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupný z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Léčebný postup (autorčin překlad).....14

SEZNAM ZKRATEK

BT	biblioterapie
CAN	Child abuse and neglect – syndrom týraného zneužívaného a zanedbávaného dítěte
kol.	kolektiv
např.	například
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
z. s.	zapsaný spolek

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Použité knihy a příběhy	60
Příloha č. 2 - Ozdobená písmenka	63
Příloha č. 3 - Obrázek ke knížce O malé jedličce	63
Příloha č. 4 - Co mě dělá šťastným/šťastnou?	64
Příloha č. 5 - Básnička na písmeno A	64
Příloha č. 6 - Básnička na písmeno T	64
Příloha č. 7 - Zábavně-edukační pracovní list ke knize Dítě je dítě	65
Příloha č. 8 - Aktivita ke knize Nedokončené pohádky	66
Příloha č. 9 - Kufr	66
Příloha č. 10 - Strom změn	67
Příloha č. 11 - Komiks O ježibabě a jejím koštěti	67
Příloha č. 12 - Pohádka O zvědavém větríku (2012)	68
Příloha č. 13 - Příklady vhodných knih u dětí v péči ZDVOP	69

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Použité knihy a příběhy

O malé jedličce - Jana Hejná (Slovart, 2004)

Věková kategorie: předškolní věk až mladší školní věk (5 – 12 let)

Počet sezení: 1

Anotace: Pohádkový příběh o malé jedličce, která roste v lese mezi velkými stromy. Každý rok pro stromy přichází lidé, aby je použili k výrobě věcí či výzdobě. Jedlička trpělivě čeká, až nadejde její čas. I ona se stane vánočním stromečkem. Po Vánocích je však ozdobena a odstavena do kůlny. Za čas k ní přichází děti, které ji zasadí na louce. Od té doby roste jedlička na louce nedaleko lesa a už netouží být velká – ví, že vše má svůj čas.

Cíl: Učí děti trpělivosti a tomu, že vše se dá zvládnout, pokud budou chtít.

Neposlušná Johanka - Baobaba a jiné příběhy - Zuzana Pospíšilová (Albatros, 2015)

Věková kategorie: mladší školní věk (7 – 12 let)

Počet sezení: 1

Anotace: Příběh o holčičce Johance, která neposlouchala své rodiče a ráda si vše dělala podle svého. Na konci příběhu usoudí, že se vyplatí poslouchat dobré rady rodičů.

Cíl: Příběh výchovného charakteru učí děti, proč je dobré poslouchat rady rodičů a co se stane, pokud tomu tak není.

Strašidlo pod postelí - Baobaba a jiné příběhy - Zuzana Pospíšilová (Albatros, 2015)

Počet sezení: 1

Anotace: Chlapecek Vojtíšek nechce jít večer do postele. Maminka ho nabádá, on má však svou vlastní hlavu. Vojtíšek jí po pohádce povypráví, že je u něj pod postelí strašidlo. Maminka ho uklidní, že se nejedná o strašidlo, ale pouze o strašpytla, kterého Vojtíšek přemůže. Další den koupí Vojtíškově odpuzovač strašidel, díky němuž ho už nikdo nestraší.

Cíl: Snížení strachu ze tmy a strašidel. Zlepšení usínání a spánku dítěte.

Ondráškova abeceda – Lenka Kosková Třísková (Mladá fronta, 2015)

Věková kategorie: předškolní a mladší školní věk (3 – 12 let)

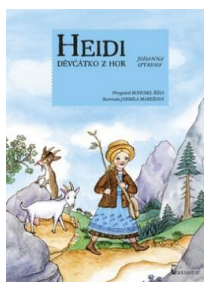
Počet sezení: více

Anotace: Pohádkový příběh o písmenkách ve slabikáři, která neposlouchají malou Aničku. Bratr Ondrášek se pokouší situaci zachránit a na písmenka si posvítí. Slabikář ho však pohltí i s Aničkou.

Společně prožijí nebezpečné dobrodružství mezi stránkami.

Cíl: Zlepšení řečových dovedností, rozšíření slovní zásoby a schopnost vyjádřit se ve vlastních. Odbourání strachu z řečového projevu. Posílení kladného vztahu ke čtení.

Heidi, děvčátko z hor – Johanna Spyriová (Axióma, 2013)

Věková kategorie: mladší školní věk (7 – 12 let)

Počet sezení: více

Anotace: Příběh o malé holčičce Heidi, která přijde o oba rodiče. Zprvu jí vychovává její teta, která jí později odvede k dědečkovi do hor. Starý Konrád není situací nadšen a zpočátku brání sblížení s vnučkou. Později si jí oblíbí a Heidi zažívá v horách mnoho dobrodružství. Kniha vypráví o strachu, přátelství a o tom, jak je důležité mít někoho, kdo nám pomáhá.

Cíl: Pomoc dítěti zvládnout změny v životě a odloučení od rodiny.

Dítě je dítě – Brigitte Weningerová (Thovt, 2006)

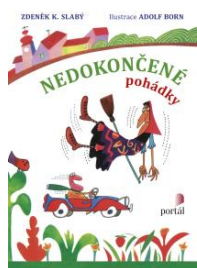
Věková kategorie: předškolní věk a mladší školní věk (3 – 11 let)

Počet sezení: 1

Anotace: Dvě žabí děti přijdou o své rodiče. Zvířátka si nevědí rady s tím, kdo se o ně zvládne postarat. Poté se objeví maminka Myšáková a prohlásí, že se o žabičky postará. Říká: „Dítě je dítě. A všechny děti potřebují střechu nad hlavou, místo na hraní, dobré jídlo a někoho, kdo je má rád!“

Cíl: Pomoc dítěti při pochopení emocí z odloučení od rodičů. Pozitivní náhled do budoucna.

Nedokončené pohádky – Zdeněk K. Slabý (Portál, 2007)

Věková kategorie: mladší školní věk (6 – 11 let)

Počet sezení: 1 (na jednu pohádku)

Anotace: Obsahem knihy jsou pohádky s otevřeným koncem, které umožňují dětem následnou tvorbu. Autor své závěry doplnil až na konec knihy. Charakter pohádek je velmi různorodý. Jako postavy zde nalezneme princezny, čarodějnice, ale také zvířata a jiné tvory.

Cíl: Podpora fantazie a představivosti dítěte. Probuzení schopnosti slovního vyjádření.

Jako ty – Stefan Gemmel (Thovt, 2005)

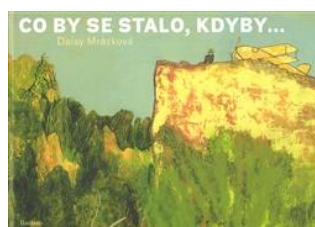
Věková kategorie: předškolní věk (3 – 6 let)

Počet sezení: 1

Anotace: Pohádka vypráví o drakovi Bodo a myšce. Ukazuje, jak to vypadá, když drak nemá dračí způsoby a povahu a o tom, jak chce být myška silná a velká. Je to příběh o spolupráci a vzájemných vztazích. Učí nás všimnout si, kým vlastně jsme, a že se máme mít rádi takový, jací jsme.

Cíl: Zlepšení vlastního sebehodnocení a schopnosti na sobě hledat kladné věci. Poučení o důležitosti vzájemných vztahů a pomoci přátelům.

Co by se stalo, kdyby ... - Daisy Mrázková (Baobab, 2012)

Věková kategorie: předškolní věk a mladší školní věk (3 – 11 let)

Počet sezení: 1

Anotace: Je kniha určená předškolákům i školákům a jejich rodičům ke společnému čtení. Dospělý dítěti přečte otázku: „Co by se stalo, kdyby ...“, a dítě pomocí obrázků hledá odpověď. Otázek je celkem sedmáct a jsou doplněny celostránkovými ilustracemi a perokresbami.

Cíl: Rozvoj fantazie a kreativity. Schopnost vést dialog a povídat si o tématu. Podpora rozvoje řečového vyjádření dítěte.

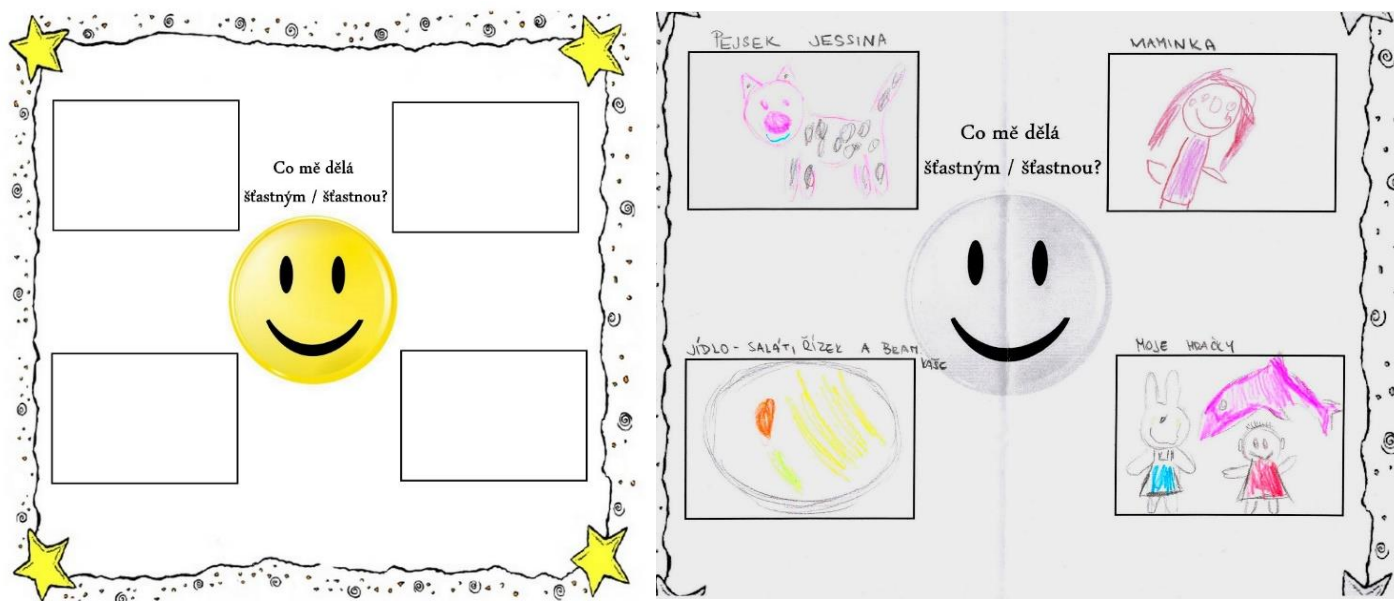
Příloha č. 2 - Ozdobená písmenka

Příloha č. 3 - Obrázek ke knížce O malé jedličce

Příloha č. 4 - Co mě dělá šťastným/šťastnou?

Příloha č. 5 - Básnička na písmeno A

Abeceda. *Pro maminky a jejich děti* [online]. 2009 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://maminkymaminkam.webnode.cz/news/abeceda/>

*Alenko stůj, auto houká,
na něm v pytlích bílá mouka,
auto mouku rozváží
z velikého nádraží.*

Příloha č. 6 - Básnička na písmeno T

Hlášky D, T, N. *Logopedonline.cz: průvodce světem logopedie* [online]. Praha: LogopedOnline, 2010 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.logopedonline.cz/ke-stazeni.html>

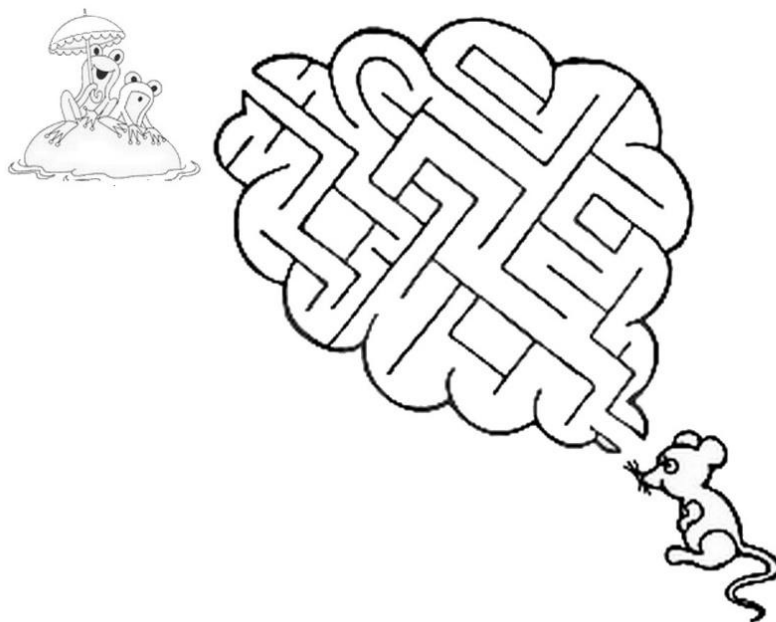
*Točí se kolotoč, točí a točí.
Tonda už strachem zavírá oči.
Nemám kam odejít,
Abych tu seděl.
Tak bych se raději na zemi viděl.*

Příloha č. 7 - Zábavně-edukační pracovní list ke knize Dítě je dítě

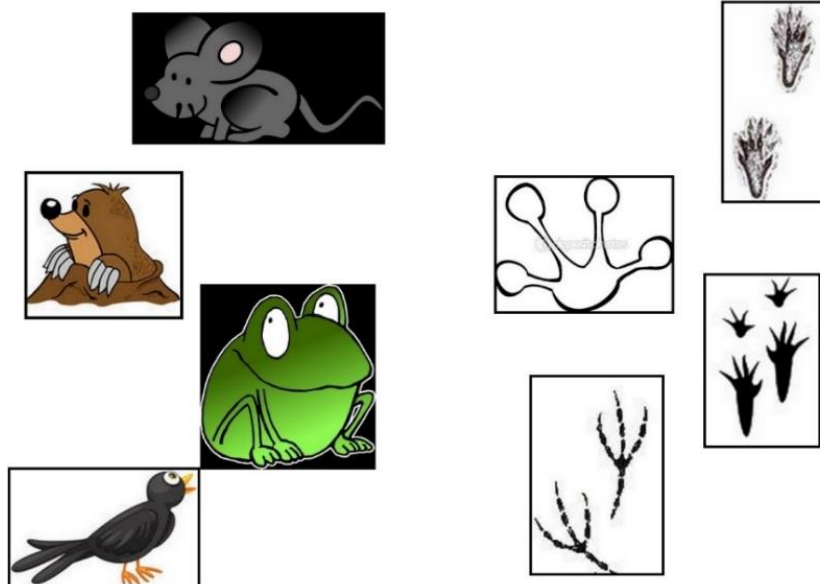
Dvě žabky šli na procházku k řece. Bohužel špatně

koukali kudy šli a mamince Myškové se ztratili.

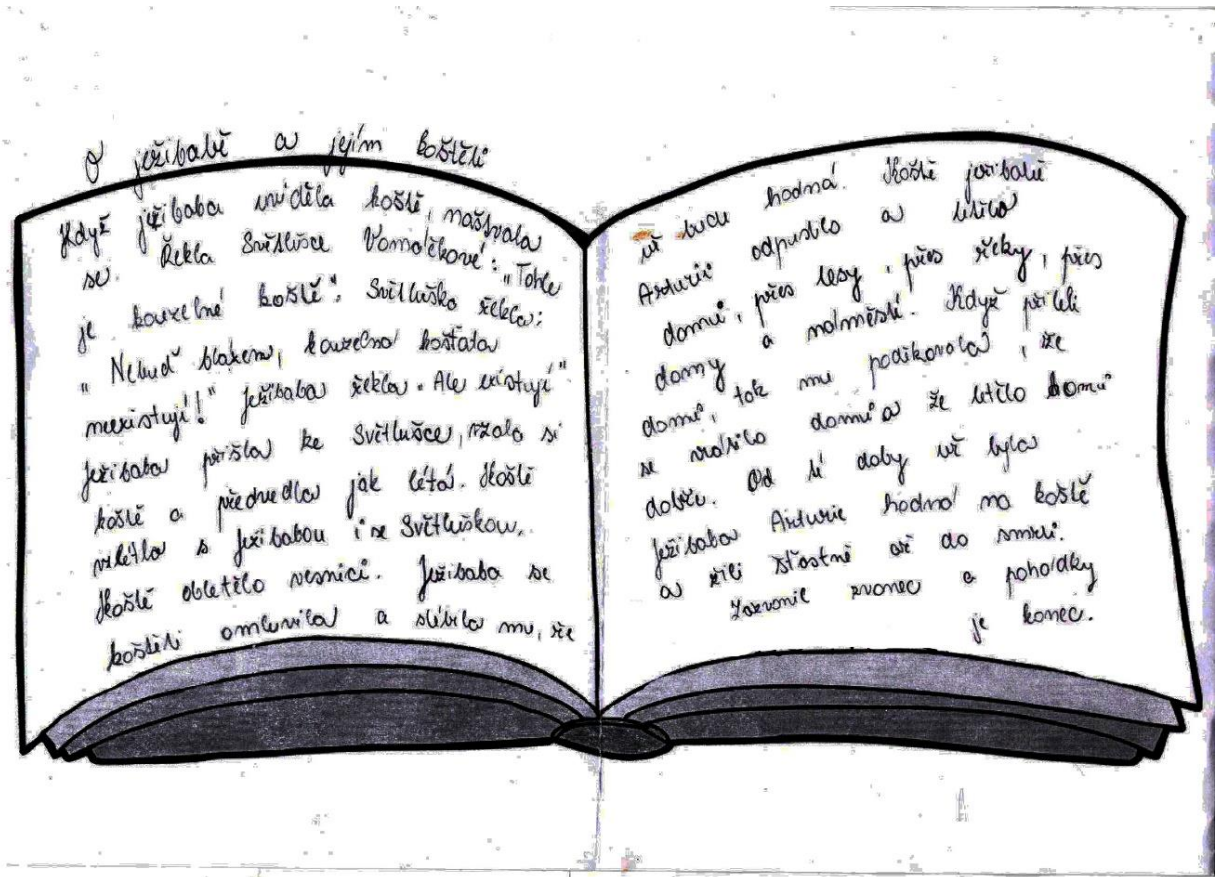
Pomůžeš jim najít cestu?

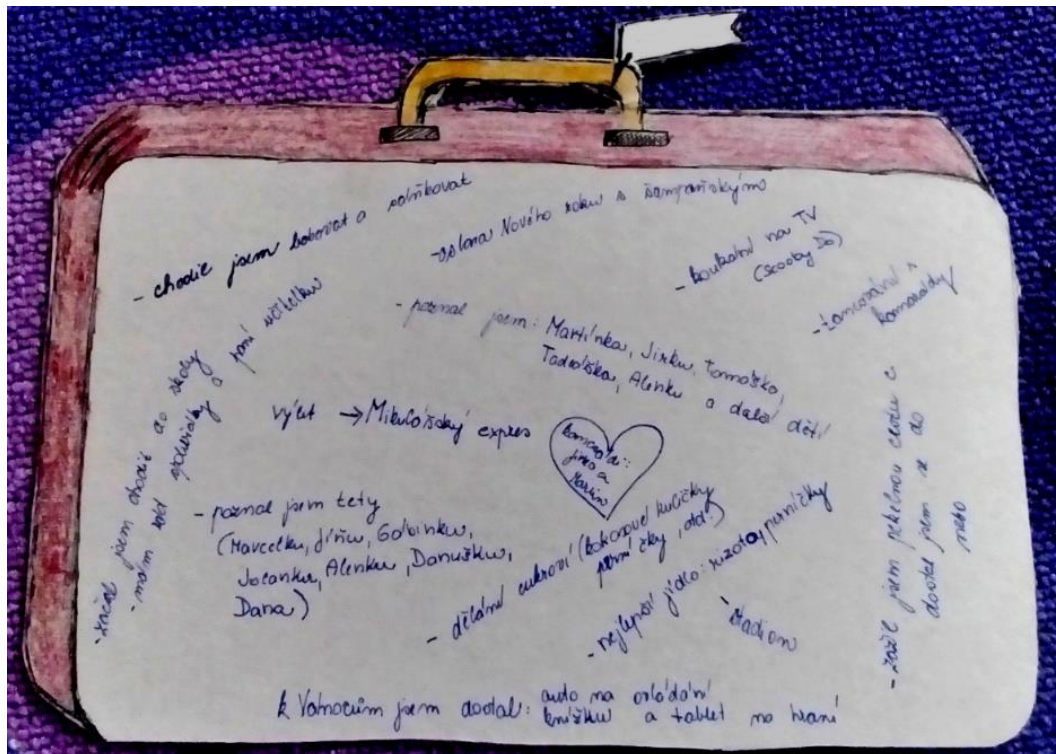
Poznáš stopy zvířecích kamarádů?

Příloha č. 8 - Aktivita ke knize Nedokončené pohádky

Příloha č. 9 - Kufř

Příloha č. 12 - Pohádka O zvědavém větříku (2012)

Jednoho krásného letního dne byl malý neposedný větříček jako na trní. Nebavilo ho pořád poletovat na dvoře starého stavení a nadzvedávat kousíčky suché slámy. Chtěl se pořádně prolétnout, zažít a poznat nové věci, zvířátka, přírodu, Rozhodl se, vyletí do „světa“. Jako když do něj píchne, vyletěl ze dvora a už byl na louce za stavením. Chvilku si pohrával s vysokou trávou (**turecký sed**), ohýbal jí na jednu stranu, pak zase na druhou. Bylo to něco úžasného, tavička voněla, ukláněla se sem a tam. Vypadalo to, jako by tancovala. Najednou větříček uslyšel nějaké zvuky, tak vyletěl nad travičku, aby se rozhlédl, odkud to jde. Jenom o kousek dál, než si před chvilkou pohrával, uviděl **kočičku**. Číhala u díry v zemi nejspíš na myšku. Větřík nechtěl kočičku rušit, tak pokračoval ve svém výletu dál. V tom se k větříčku přidal **motýlek**. Třepotal barevnými křídélky, které se ve slunečních paprscích třpytili. Větříčku se tou nádherou až zatajil dech. Chvilinku si spolu hráli, poletovali, hráli si na honěnou. Z kytky je sledovala červená **beruška** se sedmi tečkami. Docela se tou jejich hrou bavila. Větříček zpozoroval zajímavé stvořeníčko. Bylo celé zelené, mělo veliké zadní nohy a úžasně skákalo z kytky na trávu nebo jinam. Byla to lučník**obylka**. Větříček pokračoval ve svém poletování, až se dostal k lesu. Hned na kraji uviděl **ježečka**, který se něčeho polekal a schoulil se do klubíčka. Chvilíčku byl schoulený, než vystrčil očička, aby se podíval, jestli mu nehrozí nějaké nebezpečí. Uviděl jenom **srnku**, jak stojí pod velkým, důstojným **stromem** a v poklidu se pase. Oddechnul si a pomalu se vydal na procházku. Větřík poletoval nad kapradím, proplétal se maliním a ostružiním, proháněl se s ptáčky. Sluníčko pomalu zapadalo, **zajíček** se chystal k spánku a větřík si uvědomil, že by si mohl taky odpočinout. Byl to dlouhý a velice zajímavý den. Potkal plno nových kamarádů, viděl spoustu nových věcí a nasbíral hodně krásných zážitků. Větřík byl moc spokojený a šťastný.

Příloha č. 13 - Příklady vhodných knih u dětí v péči ZDVOP

Předškolní a mladší školní věk (4 – 11 let)

- **Psychické nebo somatické problémy dítěte:** *Adélka byla nemocná* (Milena Lukešová), *Benjamín* (Stephan Pohl a Stefanie Lazai), *Pět minut před večeří* (Iva Procházková)
- **Rodinné problémy, děti bez rodiny:** *Středa nám chutná* (Procházková Iva), *Když dinosaurům někdo umře* (Laurin K. Brown, Marc), *Bubu* (Monika Elšíková)
- **Rozvoj řeči a řečových schopností, logopedické potíže:** *Kocourek a písmenka* (Kahoun), *Jak šli bratři pro kládu* (Žáček), *Jak písmenka strokovala na bydláku* (Kateřina Zavadová), *Pohádky o písmenkách* (Kateřina Zavadová), *Logopedické pohádky* (Ilona Eichlerová)
- **Různé:** *Léčivé příběhy pro děti* (L. Paul, kol.), *Příběhy, které léčí* (Maria Molicka), *Žabí zámek* (Jostein Gaarder), *Filipova nová dobrodružství* (Renata Kamínská), *Pohádky radí školákům* (Gerlinde Ortner), *Děvčátko Momo a ukradený čas* (Michael Ende)
- **„Self-help“ knihy:** *Už to zvládnou!* (*Dětský pomocník pro každou situaci*) (Zuzana Pospíšilová)
- **Strach:** *Už se nebojím tmy* (Vhrsti), *Žádný strach, zajičku* (Stefan Gemmel), *Jako by se tu někdo snažil nevydat ani hlásku* (John Irving)
- **Šikana:** *Ošklivé káčátko* (Hans Christian Andersen), *Ty máš ale odvahu!* (Brigitte Blobelová), *Deník malého poseroutky* (Jeff Kinney)
- **Výchovné problémy:** Gerlinde Ortnerová – *Pohádky radí nejmenším*, *Zlobivé pohádky* (Zuzana Pospíšilová), *Neplechaté pohádky* (Ljuba Štiplová), *O smolíčkovi* (Němcová), *Kamil a Kamil* (Lhotová, Slabý), *Už budeme hodní* (Baška Mydlíková), *A pak se to stalo!* (Ester Stará)
- **Vztahy:** *Poklady pod sněhem* (Patricia St. John), *Děti z Bullerbynu* (Astrid Lindgrenová)
- **Změny v životě:** *Byla jedna moucha* (Daisy Mrázková), *Žabák a cizinec* (Max Velthuijs)

Starší školní věk a období dospívání (12 – 18 let)

- **Drogová a alkoholová závislost blízkých:** *Jízdenka do Říma* (Thomas Jeier), *Dospělé děti alkoholiků* (Janet Geringer Woititz), *Když někdo blízký pije* (Marlyse Tschui, Claude Ühlinger)
- **Psychické nebo somatické problémy dítěte:** *Metráček* (Rudolf Stanislav), *Holky na vodítku - Jmenuji se Martina* (Ivona Březinová)
- **Rodinné problémy, děti bez rodiny:** *Táta k příštím Vánocům* (Marina Drijverová), *Indiáni z Větrova* (Markéta Zinnerová), *Oliver Twist* (Charles Dickens), *Vadí nevadí* (Jacqueline Wilsonová), *Únos domů* (Iva Procházková)
- **Různé:** *Jak přežít svou maličkost?* (Francine Oomen)
- **Šikana:** *Boj o první místo* (Jaroslav Foglar)
- **Týrání a zneužívání:** *Tanec v kopřivách* (Věra Fojtová), *Už nejsem vaše dcera* (Karin Jäckel), *Bylo mi dvanáct let* (Nathali Schweighoffer)
- **Vztahy:** *Tajemství proutěného košíku* (Markéta Zinnerová)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jolana Moravcová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Svoboda, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Využití biblioterapie u dětí v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
Název v angličtině:	Use of bibliotherapy with children in Facilities for children requirng immediate help
Anotace práce:	Bakalářská práce „Využití biblioterapie u dětí v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“ je věnována problematice biblioterapie. Teoretická část vychází z uvedené literatury a zabývá se biblioterapií všeobecně, sociálně-právní ochranou dětí v České republice a zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Na základě výzkumného šetření byla hodnocena vhodnost užití této terapeutické metody v praxi. Poslední kapitola představuje návrh na využití biblioterapie v ZDVOP. Práce by měla sloužit jako inspirace pro odborníky a všechny ty, kteří chtějí při práci s dětmi v této instituci.
Klíčová slova:	biblioterapie, kniha, expresivní terapie, dítě, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, sociálně-právní ochrana
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis „Use of bibliotherapy with children in facilities for children requirng immediate help“ deals with a problem of bibliotherapy. The theoretical part results from the used literature and occupies by the bibliotherapy generally, social and legal protection of children in the Czech republic and facilities for children requirng immadiate help. This thesis analyzes each forms of bibliotherapy, possibilities of its usage in practices. The last chapter presents the suggestions of using bibliotherapy in „ZDVOP“. This project should use as a inspiration for specialist and all people, who would like to use bibliotherapy with children in this institution.
Klíčová slova v angličtině:	bibliotherapy, book, expressive therapy, children, facilities for children requirng immediate help, social and legal protection

Přílohy vázané v práci:	<ul style="list-style-type: none">- anotace knih a příběhů použitých v praktické části- materiály z biblioterapeutických sezení- příklady dalších vhodných knih u dětí v péči ZDVOP
Rozsah práce:	72
Jazyk práce:	český